

Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend

‘De Kracht van Zeeland is de Dynamiek’

Inzending voor de Delta Water Award

Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend

'De Kracht van Zeeland is de Dynamiek'

Inzending voor de Delta Water Award

Opgesteld door CSO Adviesbureau voor Milieu, Ruimte en Water, CLM Onderzoek en Advies en H+N+S Landschapsarchitecten
Utrecht, oktober 2009

foto voorkant: © Foto Loes de Jong

MILIEU ▪ RUIMTE ▪ WATER
CSO

clm

H+N+S Landschapsarchitecten
Laan van Chartroise 166-168
Postbus 10156, 3505 AC Utrecht
T (030) 244 57 57 F (030) 244 66 77
E mail@hnsland.nl W www.hnsland.nl

Op de grens van land en water

© Foto Loes de Jong

Voorwoord

Het voorliggend rapport ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ vormt een inzending voor de ‘Delta Water Award’. Deze prijsvraag is uitgeschreven door het ‘Kennis Netwerk Delta Water’ en heeft als doel om nieuwe ideeën te genereren voor delta’s overal ter wereld.

Met een multidisciplinair team hebben we met veel plezier gewerkt aan de ontwikkeling van dit concept waarin het terugbrengen van dynamiek in de delta centraal staat. Dynamiek was ook te vinden in de totstandkoming van dit project. Soms was het eb en sudderde het idee even in de kalmte, totdat het weer vloed werd en het project weer in een stroomversnelling terecht kwam. Zoals zandplaten onder de invloed van getij aan verandering onderhevig zijn, zo verging het ook, door voortschrijdend inzicht, met ons plan, met dit als voorlopig eindresultaat.

Nadat we in eerste instantie alleen de krachten van CSO Adviesbureau voor Milieu, Ruimte en Water en CLM Onderzoek en Advies BV gebundeld hadden, hebben we ons dit voorjaar als team versterkt met H+N+S Landschapsarchitecten. Met dit team bestaande uit twee fysisch geografen, een ecoloog, een landbouweconoom, een aardsysteemkundige en twee landschapsarchitecten is het naar ons idee gelukt om een goed innovatief concept neer te zetten dat gericht is op de toekomst.

Onze dank gaat uit naar onze ondersteuning vanuit Bsik programma Kennis voor Klimaat: Jantsje van Loon en Jeroen Veraart van Wageningen Universiteit en Research. Verder gaat onze dank uit naar de deelnemers van onze twee waardevolle expertmeetings: Jan de Graaff (TU Delft), Jan Mulder (Deltares), Willem Brandenburg (WUR), Sander Ruizeveld de Winter (Zeeuwse Tong, Imares), Ger de Lange (Deltares, climate proof areas) John Beijersbergen (Provincie Zeeland,) Jasper Hugtenburg (H+N+S Landschapsarchitecten). Carla Michielsen van de ZLTO, Dirk-Jan Lagendijk van de Provincie Zeeland, Johan Walhout van Waterschap Zeeuwse Eilanden, Maarten Janse (agrariër), Anton van Berchum van Rijkswaterstaat en Arjan Berkhuysen van WNF bedanken wij voor hun waardevolle bijdragen tijdens de interviews. Daarnaast willen we alle vriendelijke Zeeuwse boeren bedanken die wij tijdens hun werk mochten storen voor een babbeltje over de stand van zaken op het bedrijf, de geteelde gewassen en de eventuele problemen met de zoetwatervoorziening.

Schorren zijn zo hoog komen te liggen dat alleen de lage delen nog met springvloed onder water lopen

Inhoudsopgave

1 Inleiding 9

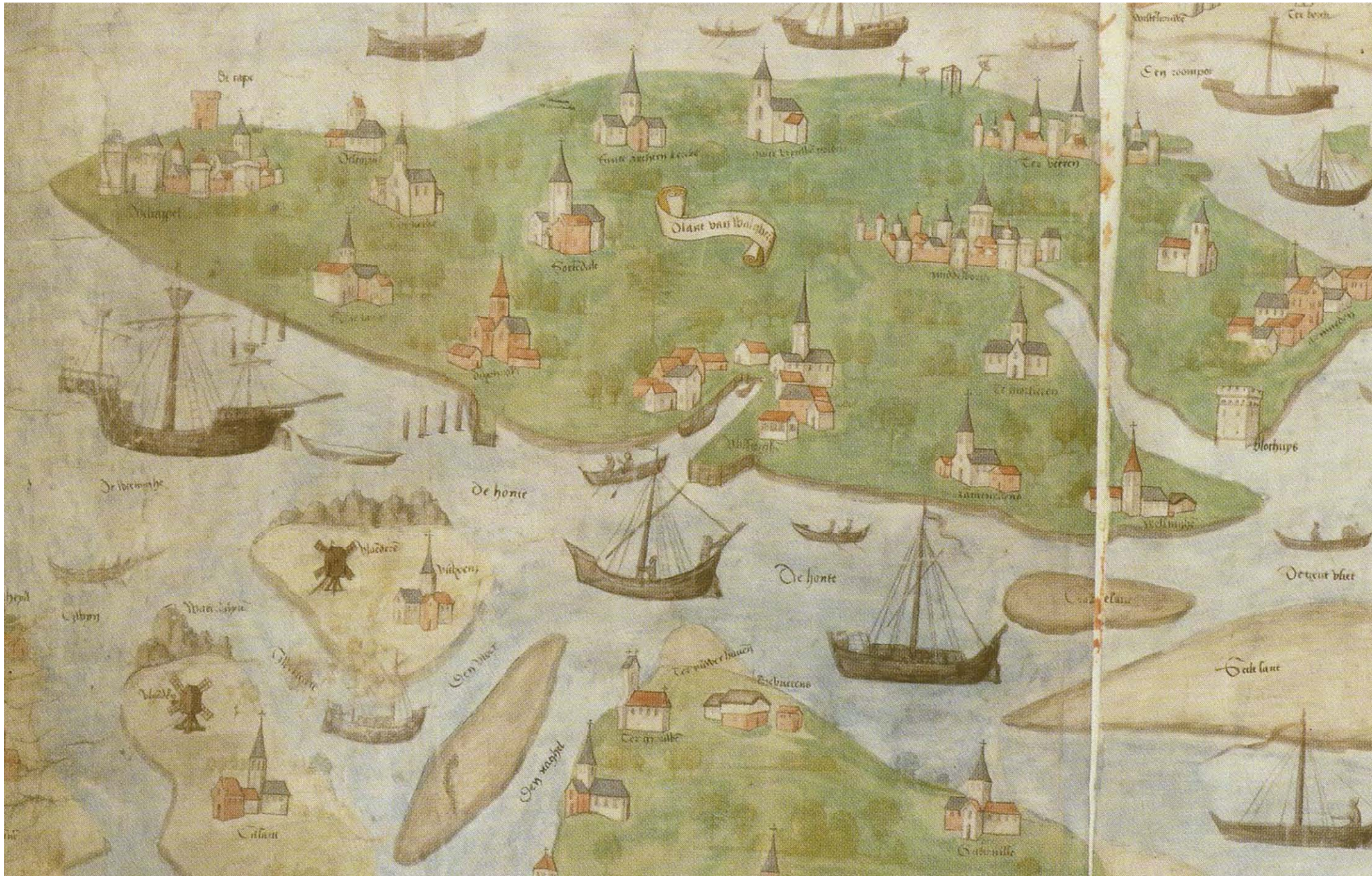
2 Het Concept 15
- 2.1 Plantoelichting 17
- 2.2 Kwaliteitsdoelen 29
- 2.3 Locatiekeuze 37
- 2.4 Haalbaarheid 39

3 Kosten / baten analyse 47
- 3.1 Financiële kosten en baten 48
- 3.2 Maatschappelijke kosten en baten 50

4 Communicatie 53

Bijlage: Communicatieplan 57

Colofon 71

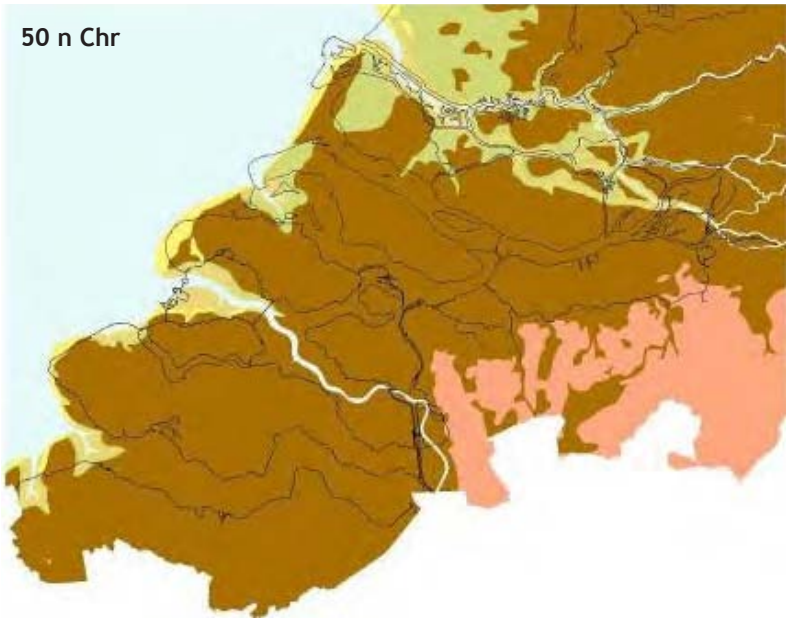

De ape
Oostkapel
Oostburch
Oostdijck
Vlant van Walcheren
Ter Veere
De Hoste
De Hoste
Vlissingen
Ter Vlissinge
Ter Vlissinge
Ter Hoofden
Ter Hoofden
Ter Hoofden

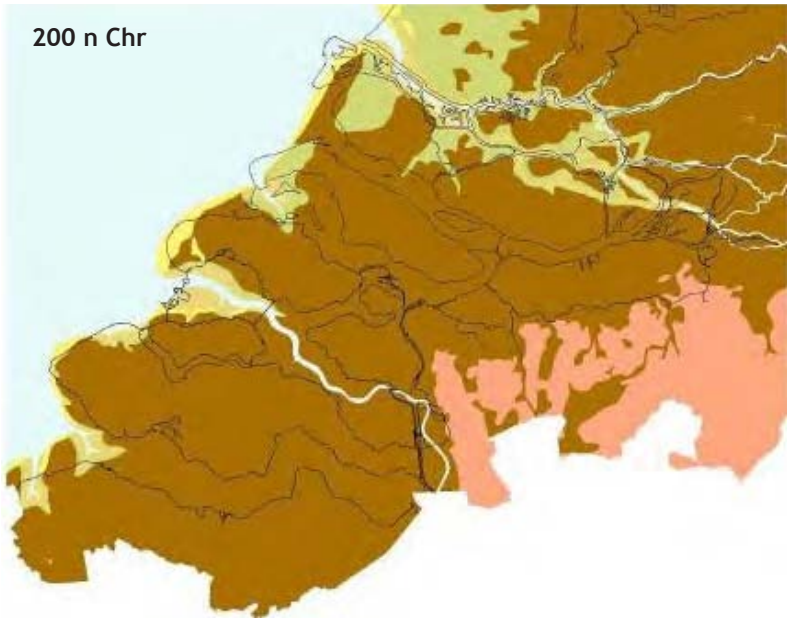

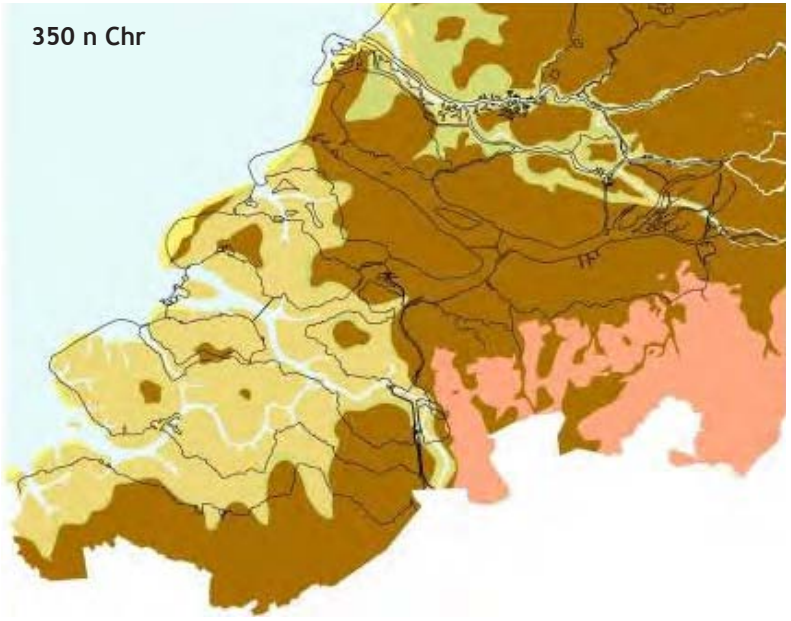
Inleiding

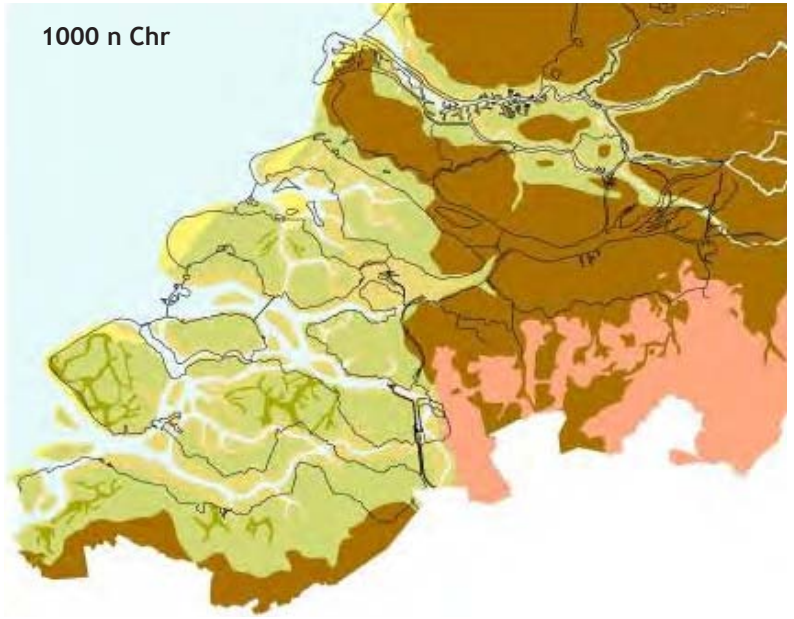
1

In het rapport van de Deltacommissie 2008 (Commissie Veerman) “Samen werken met water” is zeespiegelstijging een hot issue. Een ander actueel thema is de ontpoldering van de Hedwigepolder, nodig als compensatie voor de verdieping van de Westerschelde. Met het concept ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ willen wij nieuw licht werpen op de Zeeuwse situatie door de kracht van de dynamische delta in te zetten. Met de aanleg van de deltawerken is een einde gekomen aan de waterdynamiek rondom de Zeeuwse eilanden. Door de dynamiek weer gericht in te zetten worden delen van het land omhooggebracht: ‘het zogenaamde ‘oppolderen’. Zowel landbouw, natuur als hoogwaterveiligheid krijgen hierdoor een nieuwe impuls.

De ontwikkeling van Zeeland vanaf de Romeinse tijd

Probleemanalyse

Al eeuwen is Zeeland bewoond en al eeuwen vindt het proces van opslibbing van land door natuurlijke sedimentatie plaats. Schorren en platen die boven gemiddeld hoogwater lagen zijn in de laatste 1000 jaar omdijkt, zodat deze gebieden ook bij de hoogste vloed niet onderliepen. Nieuwe schorren vormden zich langs de dijken en ook deze gebieden werden omdijkt. Zo werd het land uitgebreid en ontstond een stelsel van dijken.

Het dynamisch systeem van opslibbing werd gedreven door de kracht van de natuur. Door land met dijken vast te leggen en een deel van de dynamiek van het water weg te nemen met de Deltawerken is de natuur onder druk komen te staan. De vorming van jonge schorren die doorgroeien naar hoogwatervrije gebieden is verstoord.

In de omdijkte gebieden, de polders, heeft de zee geen invloed meer. Het proces van sedimentatie is gestopt. De kleigronden klinken in en de veengebieden oxideren. Met als gevolg dat de bodem daalt. Echter, buitendijks stijgt de zeespiegel. Ondertussen liggen veel polders die ooit boven gemiddeld hoogwater lagen, nu onder de zeespiegel. Deze lage ligging maakt gebieden kwetsbaar voor overstromingen. In de lager gelegen delen is zoute kwel een natuurlijk verschijnsel. In droge tijden is het brakke oppervlaktewater ongeschikt voor beregening van landbouwgewassen.

Doordat de dynamiek uit het systeem is gehaald, is de veerkracht uit het systeem verdwenen en stapelen de problemen zich op. We moeten niet doorgaan met vechten tegen de zee, maar juist slim gebruik maken van alle potenties die toelaten van meer dynamiek met zich meebrengen: oftewel ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’.

Inspiratie

Bij de ontwikkeling van dit concept hebben we ons van verschillende kanten laten inspireren: Door gebruik te maken van de kracht van natuurlijke processen, oude wijsheden en recente kennis kwamen wij tot innovatieve ideeën.

Op de hiernaast afgebeelde paleo-geografische kaarten is de ontwikkeling van Zeeland te zien vanaf de Romeinse tijd (50 n Chr). Akkerbouw floreerde in het Zeeuwse veengebied. Sloten werden gegraven om het land beter te kunnen bewerken, veen werd afgestoken als brandstof en voor de winning van zout. Door de zeespiegelstijging in die tijd brak de strandwal (200 n Chr). Het hele gebied kwam onder water te staan en was ongeschikt voor bewoning (350 n Chr). Doordat de natuur weer vrij spel kreeg werd het land weer opgehoogd en kon het opnieuw bewoond worden (1000 n Chr).

Daarnaast heeft het principe van shifting cultivation ons geïnspireerd, een traditioneel agrarisch systeem waarbij delen van het land tijdelijk gebruikt

Historische kaartbeeld van Zeeland

worden voor de land- of bosbouw en vervolgens een periode met rust worden gelaten zodat de bodem kan herstellen. Bij deze duurzame methode wordt vaak gewerkt met een reeks van arealen waarbij om de zoveel jaar een stuk braak komt te liggen om vervolgens weer gereed te zijn voor de volgende fase van productie.

Een voorbeeld van de recente kennis voor nieuwe agrarische functies is het aquacultuurproject ‘Zeeuwse Tong’. Het betreft een alternatieve kweekmethode voor zeetong, maar ook voor kokkels, mossels, zilte gewassen en zagers.

Met het concept ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ willen we een nieuw, duurzaam estuarien landschap ontwikkelen waar ruimte is voor extensieve exploitatie en productie, natuur, recreatie en wonen en wat tevens een bijdrage levert aan de hoogwaterveiligheid. Wij zien hierbij een dynamisch systeem voor ons waarin ook de landbouw in zijn huidige rendale vorm kan blijven bestaan.

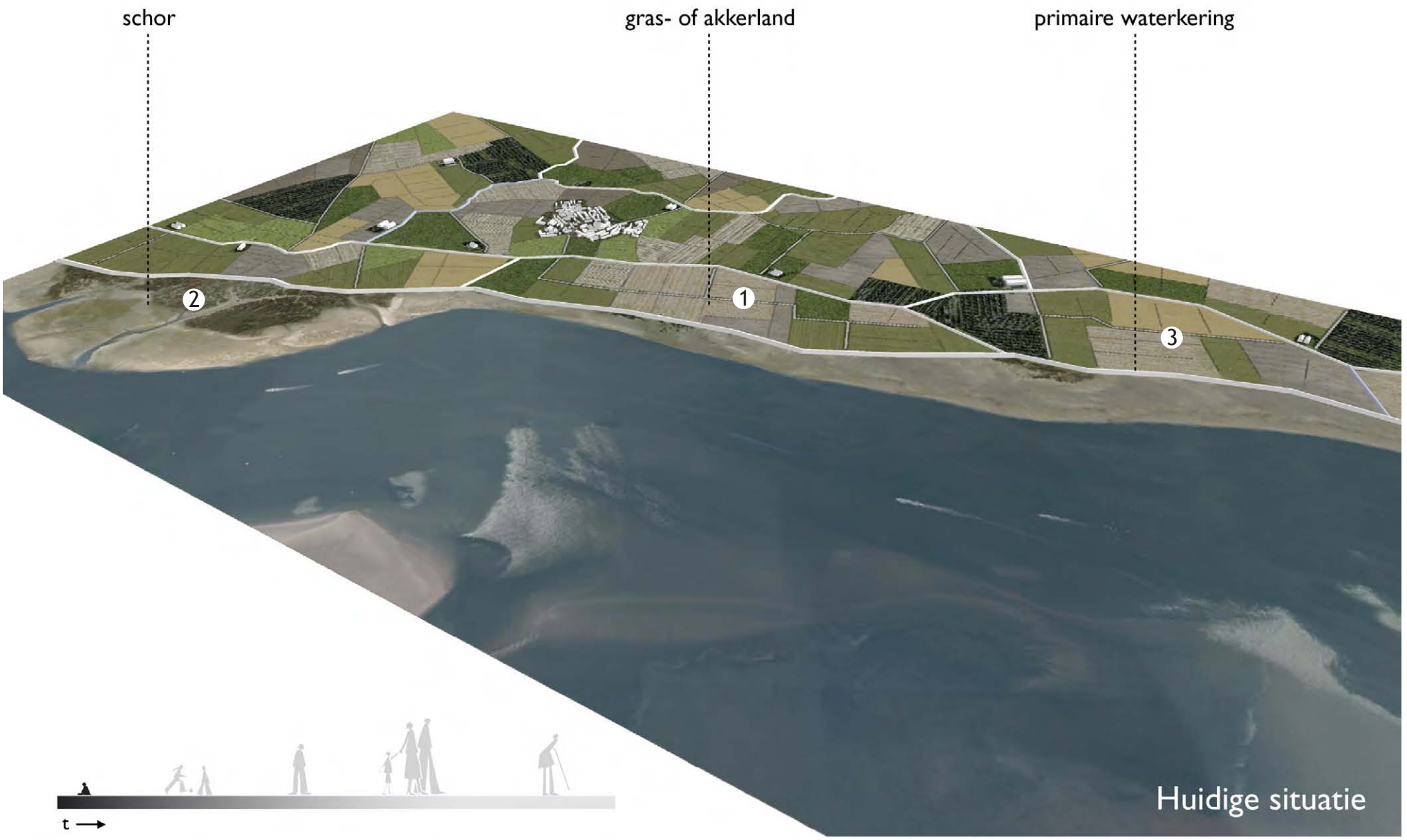
De dijk als harde grens tussen land en water

Het Concept

2

Met het concept ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ wordt dynamiek teruggebracht in de delta. Het heden en verleden van Zeeland laten zien dat de zee een geduchte opponent is die soms een vijand kan zijn, maar waar Zeeland sinds haar bestaan ook veel aan te danken heeft. Mits goed begeleid kan de zee dus ook als vriend worden gezien. Het doel is dan ook een gecontroleerde dynamiek waar natuurlijke processen hun gang kunnen gaan, maar met een verbeterde hoogwaterveiligheid. Dit betekent dat we moeten leren om te leven met water in plaats van er tegen te vechten en om de kracht van dynamiek optimaal te benutten.

schor
gras- of akkerland
primaire waterkering
2
1
3
t
Huidige situatie

2.1 Plantoelichting

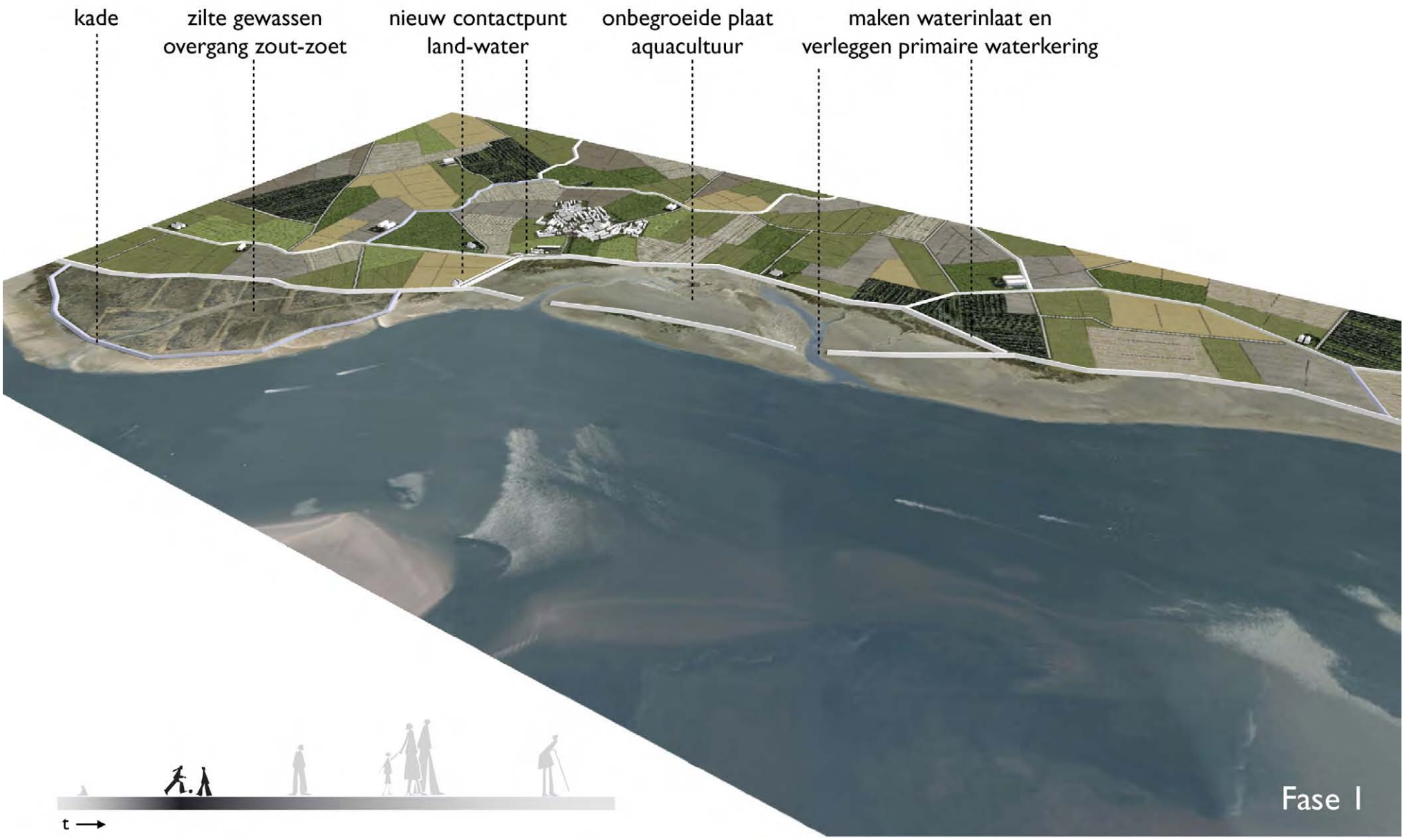
Wij willen Zeeland versterken door de dynamiek van het estuarium terug te brengen. Wij stellen voor om de polders op de grens van land en water afwisselend voor landbouw te gebruiken en een deel van de tijd weer onder invloed van het getij te brengen. Er ontstaan zo afwisselend voedselrijke jonge schorren en vruchtbare landbouwgrond. Ook zal het land door natuurlijke sedimentatie ophogen wat een verbeterde hoogwaterveiligheid tot gevolg heeft. Wij denken hierbij op een tijdsschaal van generaties.

Samengevat is dit het principe van het concept: een gebied met een agrarische bestemming (1) wordt onder water gezet en door middel van natuurlijke sedimentatie opgehoogd. Het gebied wordt zo op een duurzame wijze weer klimaatbestendig en geschikt voor landbouw. Gelijktijdig wordt een buitendijks gelegen gebied met vergelijkbare oppervlakte, dat inmiddels in een aantal decennia op een natuurlijke wijze is opgehoogd, geschikt gemaakt voor landbouw. Op het moment dat gebied 1 zodanig opgehoogd is dat er weer landbouw kan worden bedreven, wordt er een ander gebied (3) onder water gezet. Dit proces kan zich vervolgens weer herhalen.

Het concept bestaat uit vijf fasen die elkaar over een periode van decennia opvolgen. Onderstaande beschrijving van de fasering geeft op een gedetailleerde wijze weer hoe bovengenoemd concept uitgevoerd kan worden en geeft een beschrijving van de aan de verschillende stadia gekoppelde activiteiten weer.

Huidige situatie

In de huidige situatie is de polder in het midden van de afbeelding in gebruik voor veeteelt en akkerbouw. Deze vormen van landbouw worden op deze locatie steeds moeilijker door de invloed van zoute kwel als gevolg van de lage ligging van het land. Links in de afbeelding bevindt zich een schor die in een aantal decennia op natuurlijke wijze is opgehoogd. Deze heeft een zodanige hoogte bereikt dat lage delen alleen nog met springvloed onder water lopen. Alleen langs de randen treedt nog sedimentatie op.

kade
zilte gewassen
overgang zout-zoet
nieuw contactpunt
land-water
onbegroeide plaat
aquacultuur
maken waterinlaat en
verleggen primaire waterkering
t
Fase I

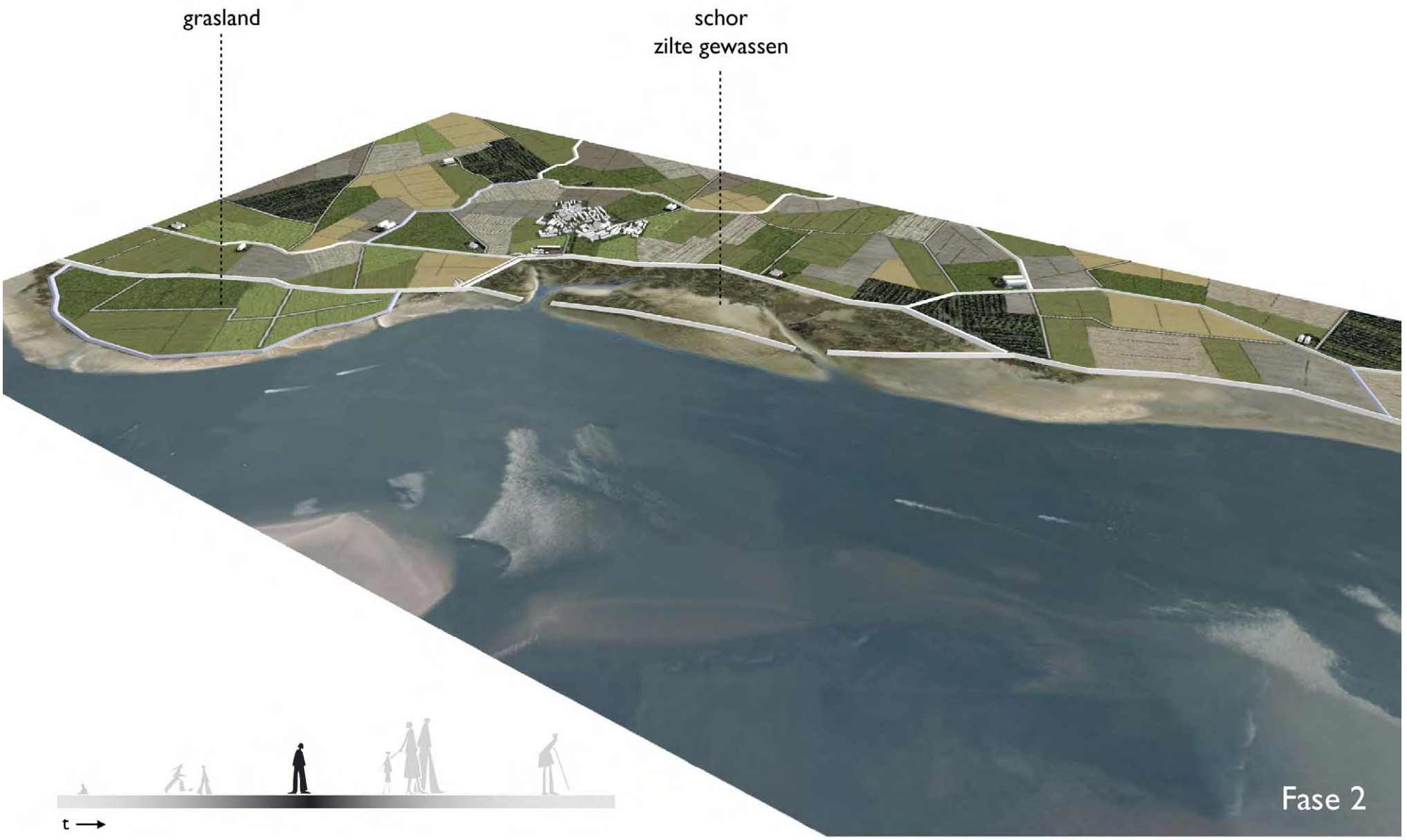
Fase 1

De slaperdijk rondom de polder wordt in deze eerste fase versterkt en in de huidige buitendijk worden doorlaten gemaakt voor water en sediment. De voormalige polder wordt zo een nieuw inter-getijdengebied waar slikken en schorren zich zullen ontwikkelen. De versterkte slaperdijk kan voor de hoogwaterbescherming van het achterland worden ingezet als primaire waterkering. Een andere mogelijkheid is om de doorlaten in de voormalige primaire waterkering afsluitbaar te maken. De keuze hiervoor is afhankelijk van de dimensionering van de slaperdijk, de ligging van het gebied, het beschikbare budget en de wensen van de belanghebbenden.

In deze fase zijn er in de voormalige polder mogelijkheden voor extensieve productie en exploitatie, natuur en recreatie. Bij extensieve productie en exploitatie kan gedacht worden aan de kweek van zagers, wormen, schelpdieren en bij de inlaten in de dijk hangcultuur van mosselen. Hiernaast wordt hoogwaardige natuur gecreeerd in de vorm van jonge schorren waar veel vogelsoorten hun voedsel zoeken. Recreatie vindt plaats in de vorm van beleving en informatie over dit fenomeen van natuurlijke processen en over de extensieve teelt van bovengenoemde schelpen, wormen en mosselen. Het getijdensysteem geeft dynamiek en maakt natuurlijke opslibbing van sediment mogelijk.

Het dorp dat in de loop der jaren steeds verder van het water is komen te liggen krijgt een nieuw contactpunt met het water.

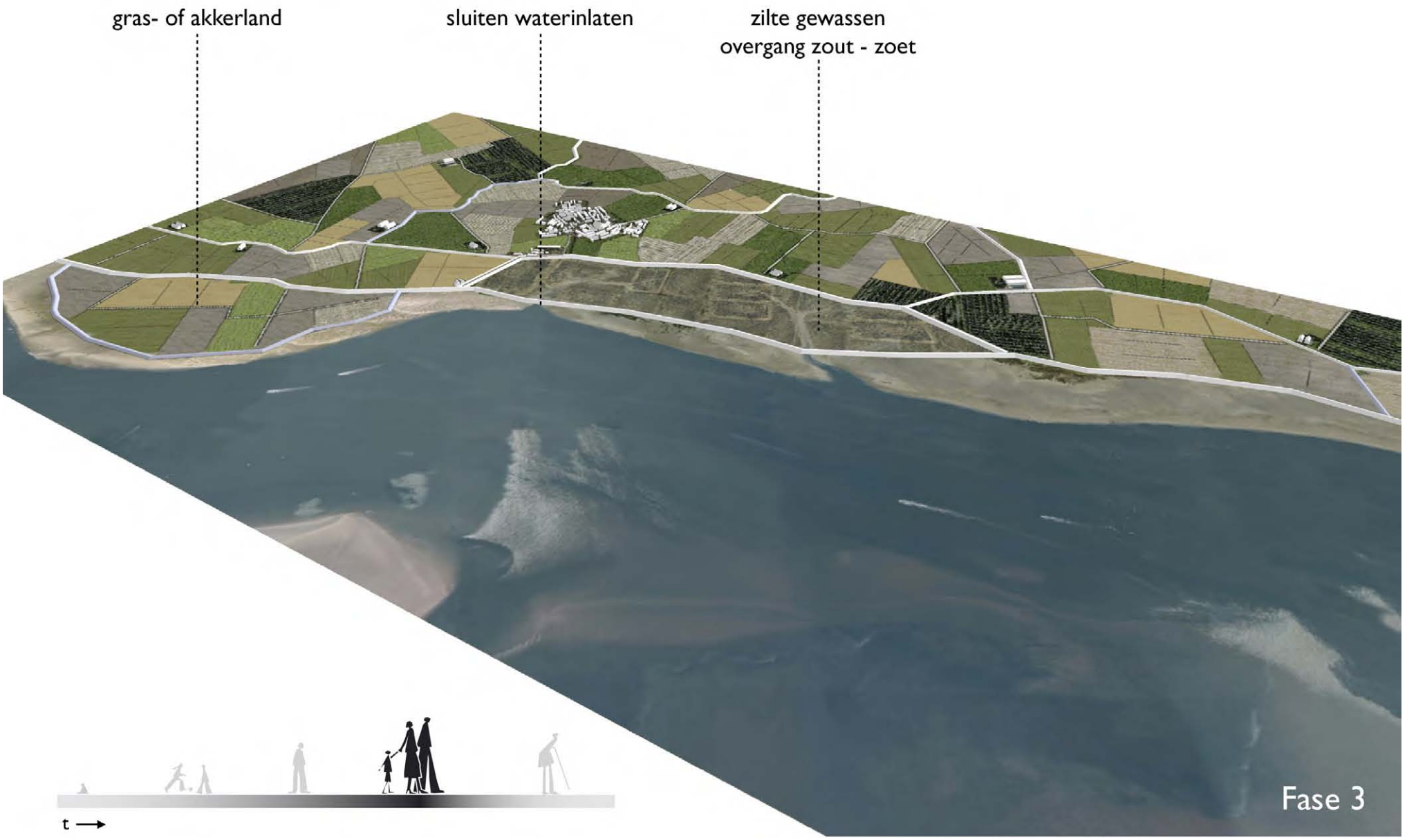
Rondom de voormalige schor wordt in deze fase een dijk geplaatst. De eerste maatregelen kunnen genomen worden om het verbouwen van zouttolerante gewassen mogelijk te maken.

grasland
schor
zilte gewassen
t
Fase 2

Fase 2

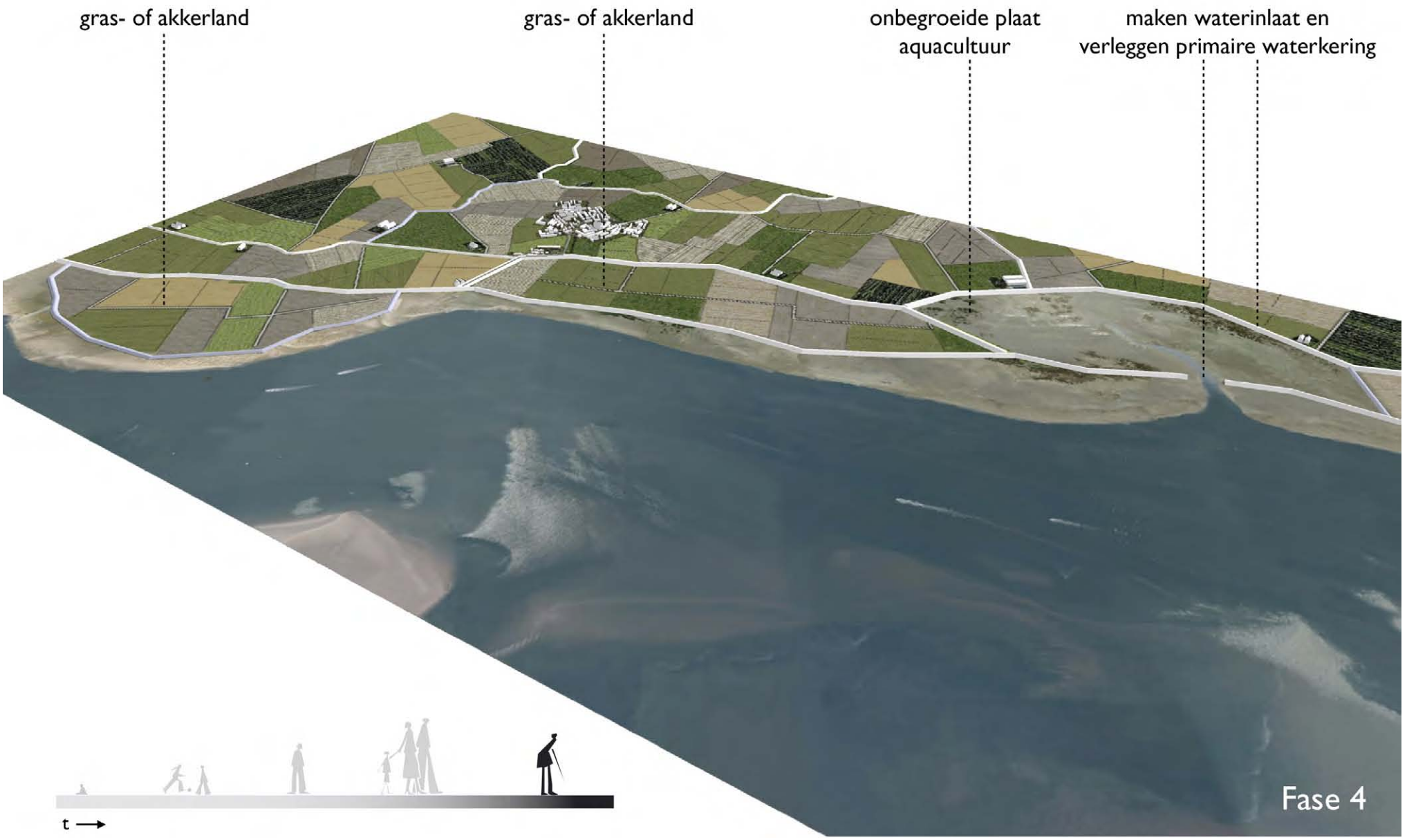
Door de natuurlijke opslibbing van sediment ontwikkelt de onbegroeide plaat in de voormalige polder zich tot een schor. De hoogst gelegen delen kunnen in gebruik genomen worden voor de teelt van gewassen die relatief zouttolerant zijn zoals Lamsoor en Zeekraal. Daarnaast kan er extensieve beweiding plaatsvinden door bijvoorbeeld schapen. In het lager gelegen deel vinden de bij fase 1 genoemde gecombineerde gebruiksmogelijkheden plaats.

De voormalige schor is inmiddels zodanig ontzilt dat er een diversiteit aan akkerbouwgewassen kan worden geteeld. De grond is zeer vruchtbaar door het slib dat is afgezet. De opbrengsten zijn de eerste jaren dat de grond in productie is genomen hierdoor zeer hoog, maar nemen geleidelijk af tot een stabiele opbrengst.

gras- of akkerland
sluiten waterinlaten
zilte gewassen
overgang zout - zoet
t
Fase 3

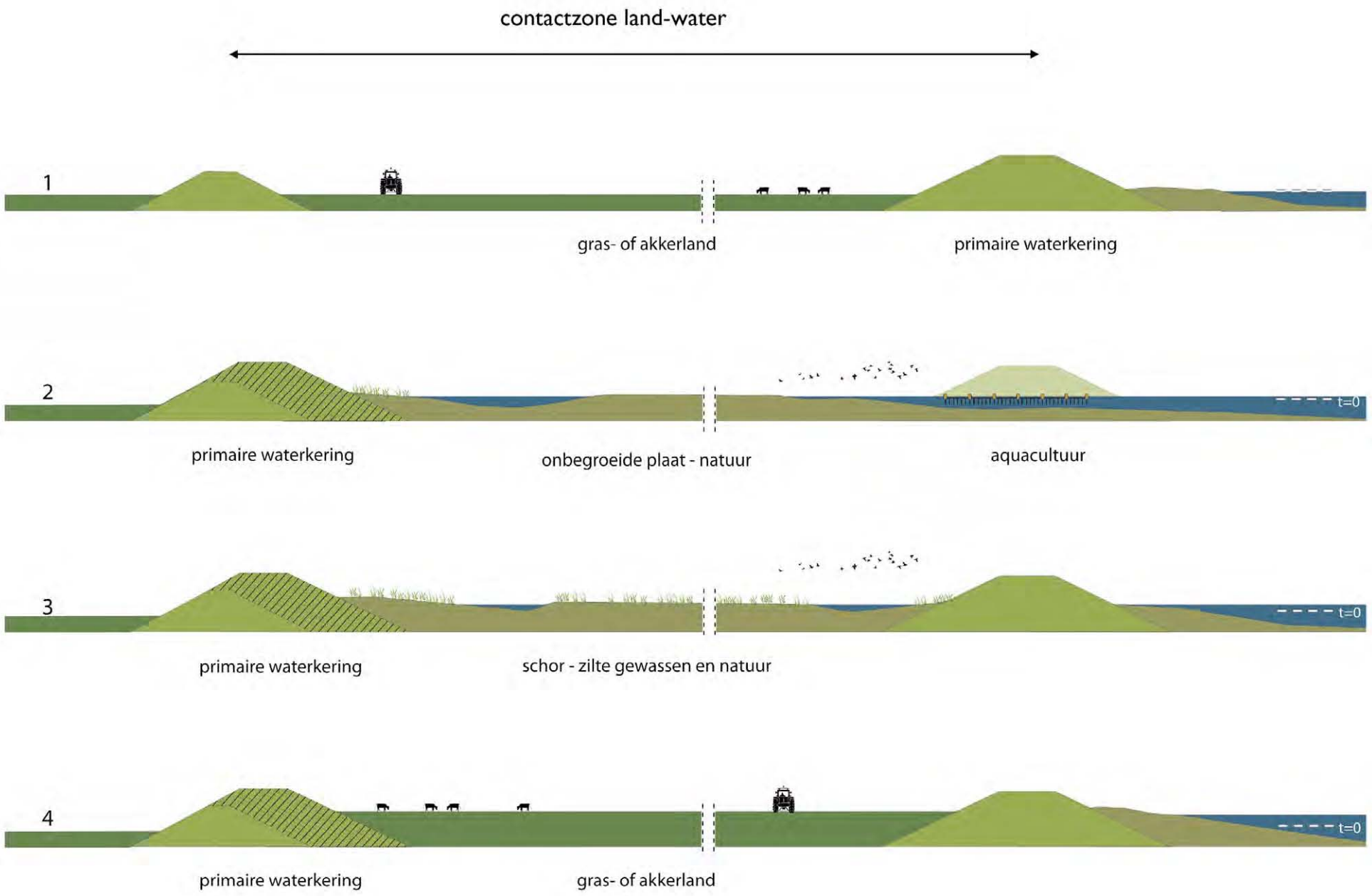
Fase 3

Het in fase 1 overspoelde land is inmiddels in z'n geheel opgehoogd tot de streefhoogte en is geschikt voor de teelt van zouttolerante gewassen en beperkte begrazing door schapen en melkvee. De inlaten in de dijk kunnen gesloten worden.

gras- of akkerland
gras- of akkerland
onbegroeide plaat
aquacultuur
maken waterinlaat en
verleggen primaire waterkering
t
Fase 4

Fase 4

In de voorgaande fases is de middelste polder door natuurlijke sedimentatie opgehoogd en kan nu weer gebruikt worden voor de teelt van verschillende akkerbouwgewassen. Door de hogere ligging zijn de problemen van zoute kwel verminderd en door de vruchtbare sliblaag zal de opbrengst van de landbouw de eerste jaren hoog zijn. Hetzelfde proces kan nu ook in een andere polder worden gestart. Ook kan over een aantal decennia een polder die al opgepolderd is opnieuw onder de invloed van het getij worden gebracht. Zo stijgt het land steeds mee met de zee.

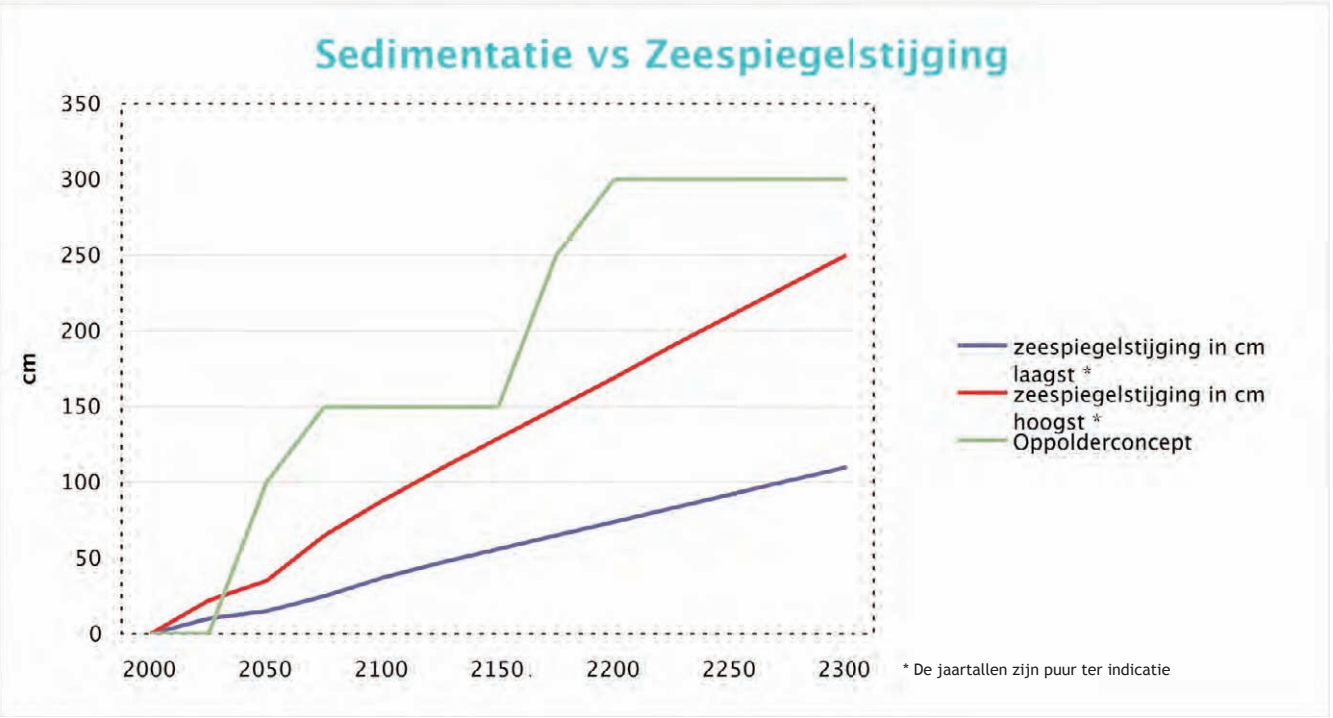

Door natuurlijke sedimentatieprocessen wordt het land opgehoogd

Oppolderen

Doel van het concept is het land mee te laten stijgen met de zeespiegelstijging. Uit studies in de Westerschelde blijkt dat locale sedimentatiesnelheden van ongeveer 5 cm/jaar haalbaar zijn. Het levende bewijs dat natuurlijke ophoging is te vinden bij het Verdronken Land van Saeftinghe dat op de hoogste punten maar liefst 5 meter hoger ligt dan de naastgelegen Melopolder en Kruispolder die omdijkt zijn. Deze aanwas van 5 cm per jaar is aanzienlijk meer dan de zeespiegelstijging van ten minste 60 cm in de komende eeuw zoals voorspeld in het middenscenario van het KNMI.

Het moment van het geschikt maken van een polder voor opslibbing en daarna het moment waarop besloten wordt de inlaten voor water en sediment te sluiten zijn afhankelijk van de gewenste rotatiesnelheid, de gewenste verhouding tussen zilte landbouw, akkerbouw/veeteelt en aquacultuur en de belangen van natuur. Hierover moeten met de belanghebbenden vooraf goede afspraken worden gemaakt. Verschuivingen in opbrengsten van de verschillende vormen van agrarische activiteiten kunnen een verandering in rotatiesnelheid wenselijk maken. Meerdere kortere perioden van oppolderen leidt tot hetzelfde effect. De snelheid van oppolderen is afhankelijk van de lokale omstandigheden.

Zandplaten langs de Westerschelde

2.2 Kwaliteitsdoelen

We hebben ons tijdens de ontwikkeling van dit concept gefocust op acht doelen. Vergroting van de productie in de landbouw is een eenvoudig meetbaar doel. Ook ‘zachte’ doelen als het versterken van de regionale identiteit hebben we uitgewerkt. Het is duidelijk dat het concept ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ voor diverse partijen verschillende aansprekende punten bevat. Dit komt het draagvlak ten goede. Hiermee vormen de kwaliteitsdoelen de pijlers van het concept. Hieronder worden de doelen toegelicht.

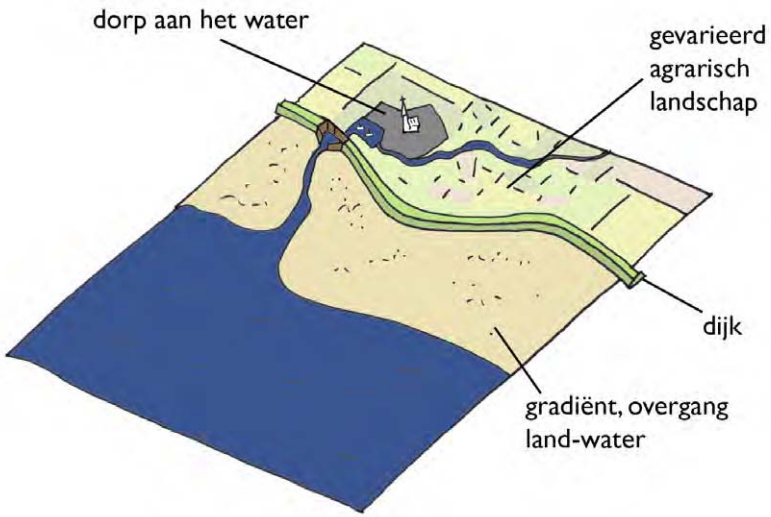
Landbouw

De vooruitzichten voor de landbouw zijn niet overal in Zeeland goed. Sommige delen liggen zo laag dat zoute kwel een steeds groter probleem wordt. De verwachting is dat deze problemen alleen maar sterker worden naarmate de zeespiegel stijgt en het land verder inklinkt. Door land op te hogen wordt voorkomen dat uiteindelijk alle gronden ongeschikt zijn voor de huidige gangbare landbouw.

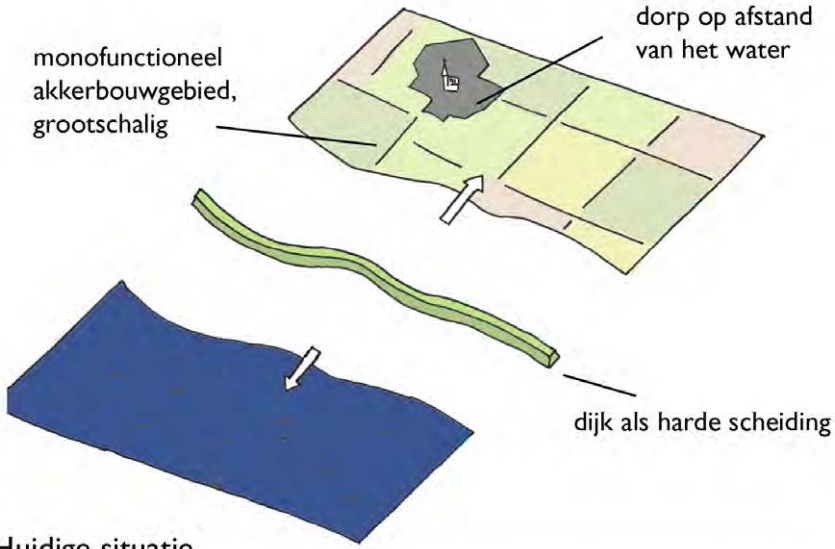
De gebieden die opgehoogd zijn, zijn voorzien van een vruchtbare sliblaag. De Flevopolders en de inpolderingen rondom het Veerse Meer en de Braakmankreek leren dat ook in de recente geschiedenis jonge zeekleigebieden vruchtbare landbouwgronden leveren. Zeker de eerste jaren na ingebruikname zijn de opbrengsten duidelijk hoger. Op dit moment is het beleid om geen nieuwe land aan te winnen. Door land ‘te ruilen’ kunnen oude schorren in agrarische productie worden genomen, zonder dat er effectief land gewonnen wordt.

Natuurontwikkeling

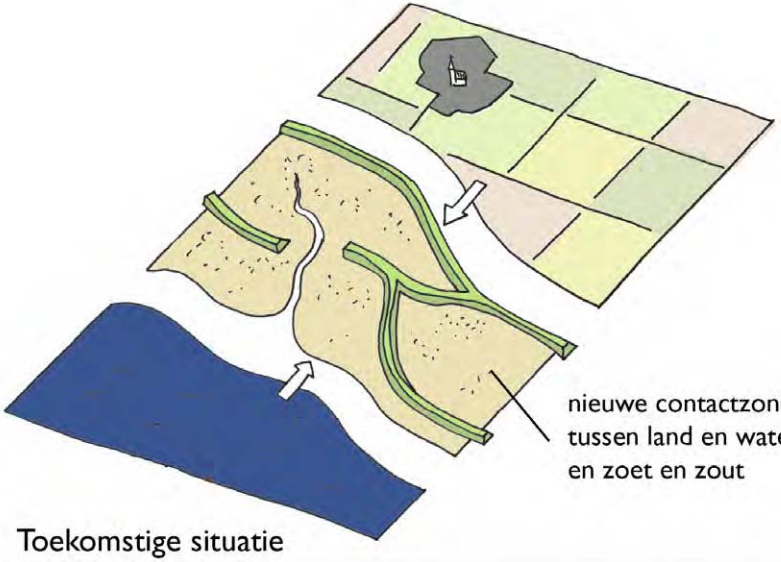
De Westerschelde is de enige zeetak in de Delta waar nu nog sprake is van een estuarium met open verbinding naar zee. Het estuarium bestaat uit diepe en ondiepe wateren, bij eb droogvallende zand- en slikplaten en schorren. Het zijn waardevolle natuurgebieden waar niet zomaar ingegrepen kan worden. Daarom zijn de buitendijkse gebieden in Zeeland aangewezen als Natura 2000-gebied. Elk Natura 2000-gebied kent instandhoudingdoelen. Bij de instandhoudingdoelstellingen voor de Westerschelde gaat veel aandacht uit naar de verbetering van de kwaliteit van het estuarium en het vergroten van het areaal jonge schorren. Jonge schorren en de bijhorende zilte vegetatie zijn een belangrijke schakel in het dynamische systeem van een estuarium en bovendien een belangrijke plaats voor voedselvoorziening van veel vogelsoorten. Door de hoge sedimentlast groeien de slikken en schorren echter hard aan en worden jonge schorren oude schorren zoals al goed te zien is bij het Verdronken Land van Saeftinghe. Op dit moment is er een tekort aan jonge schorren. Oude schorren zijn wel in ruime mate aanwezig. Door oude schorren om te zetten in landbouwgrond en in polders nieuwe

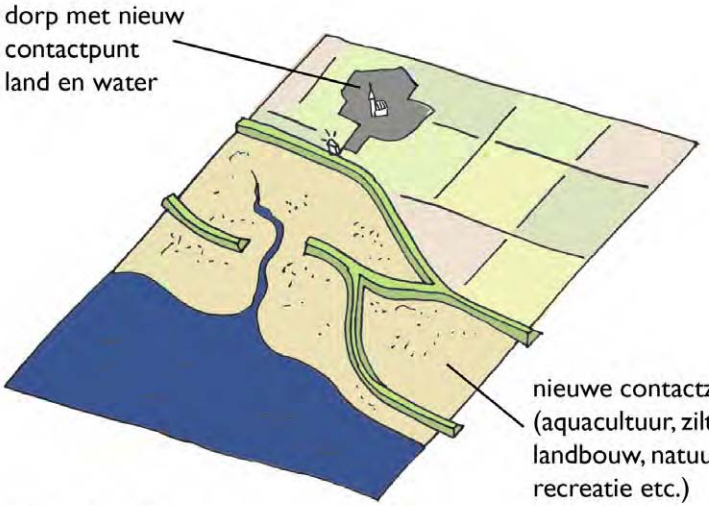
Historische situatie

Huidige situatie

Toekomstige situatie

Toekomstige situatie

Het concept 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' brengt het land en water weer opnieuw met elkaar in contact.

schorren te laten ontstaan, kan er een kwaliteitsimpuls aan het natuurgebied worden gegeven.

Door gebruik te maken van het concept ‘Tijdelijke Natuur’, ontwikkeld door het Innovatienetwerk, is het niet meer nodig dat een gebied permanent de bestemming natuur krijgt toegewezen. Hoewel het Ministerie van LNV de ontwikkelingen van tijdelijke natuur bevordert, blijkt in de praktijk dat grondeigenaren, bouwers en projectontwikkelaars het niet aandurven om tijdelijke natuurontwikkeling op hun terreinen toe te staan. Vooral voor pioniersnatuur als jonge schorren is dit concept goed toepasbaar en kan er telkens weer nieuwe tijdelijke natuur ontstaan.

Erg actueel is de kwestie rondom de natuurcompensatie voor de verdieping van de Westerschelde. Er is afgesproken dat er 600 hectare aan zogenaamde estuariene natuur moet bijkomen. Kenmerkend voor kwalitatief goede estuariene natuur zijn jonge schorren. Omdat er bij dit project ruimte ontstaat voor de ontwikkeling van jonge schorren kan het bijdragen aan deze moeizame opgave.

Hoogwaterveiligheid

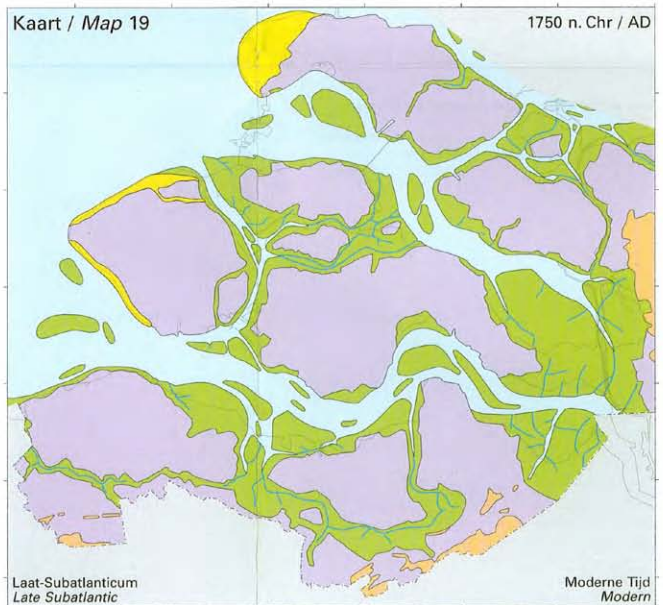
Zeeland wordt door dijken beschermd tegen de zee. De dijken worden zo vormgegeven dat ze bestand zijn tegen de waterstanden die bij stormvloedniveau te verwachten zijn. Een andere eis is dat ze sterk genoeg zijn om de kracht van de golven te weerstaan. Als laatste mag er ook bij storm en hoge golven geen water over de dijk slaan. Hierdoor zou een polder anders alsnog vol kunnen lopen.

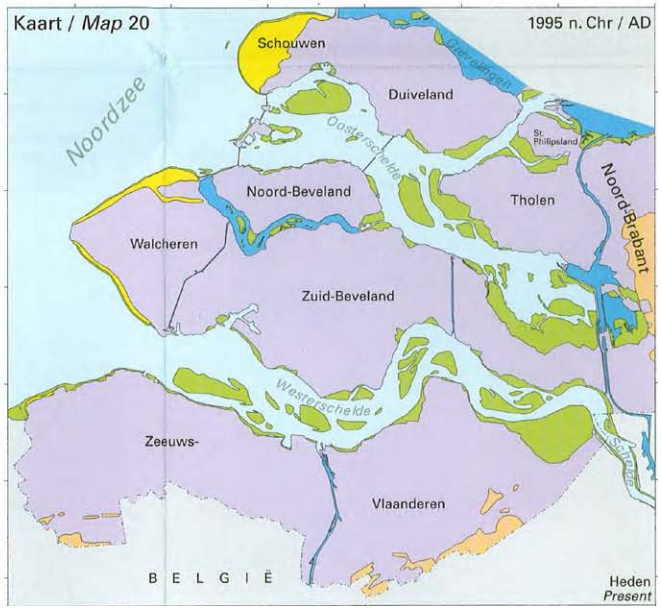
Door een bredere zone in te richten voor de verdediging van de kust, is niet één enkele dijk belast met de bescherming. De dimensionering van de dijken kan daardoor anders. De kracht van de golven kan op de schorren voor de primaire kering worden gebroken. Mocht er water over de eerste dijk heenslaan, dan komt dit in een tussendijks gebied terecht wat op water berekend is. Dat betekent dat de eerste dijk minder hoog hoeft te zijn dan de huidige dijken. Dit is het principe van ComCoast. Zo kan een bredere kustverdediging bijdragen aan een hogere veiligheid.

Daarnaast zijn de gevolgen van een dijkdoorbraak in polders die boven gemiddeld zeeniveau liggen kleiner dan in polders die ver onder zeeniveau liggen. Het water stroomt met een kleinere kracht de polder in en loopt met laagwater weer uit de polder.

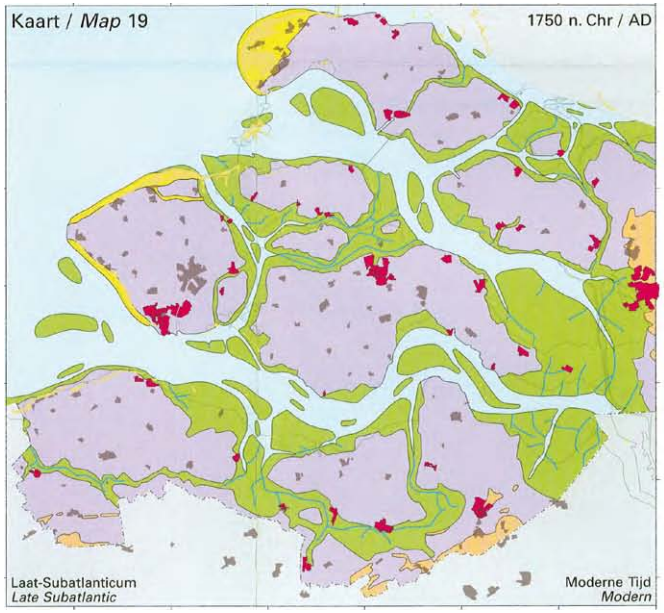
Regionale identiteit

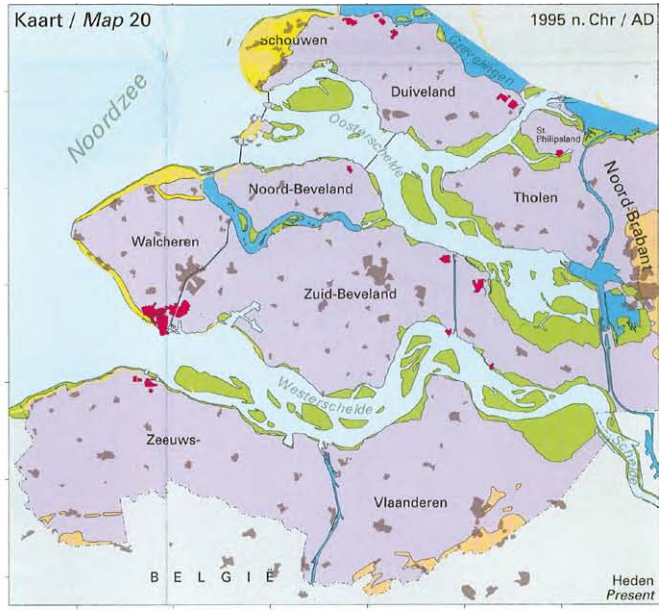
Inpoldering, het veroveren van land op het water, vormt één van de belangrijkste historische ankers van Zeeland. Vanaf de Middeleeuwen kwam dit proces, eerst nog voorzichtig, op gang door omdijking van de van nature hoger gelegen gronden. Later, vooral vanaf de 17e eeuw, werd de inpoldering meer planmatig aangepakt. Grootschalige en rationeel verkavelde polders met uitstekende landbouwgrond waren het resultaat. Het was

Afname van het inter-getijdegebied (groen) in de laatste 2,5 eeuw
[bron: Holocene Evolution of Zeeland. TNO, M.M. Fisscher, e.a., 1997]

Steden die voorheen aan het dynamische buitenwater lagen (rood), verliezen dat contact (bruin)
[bron: Holocene Evolution of Zeeland. TNO, M.M. Fisscher, e.a., 1997]

letterlijk een strijd: niet zelden moest het gewonnen land weer (tijdelijk) prijs gegeven worden aan het water.

Halverwege de 20e eeuw kwam het proces van inpoldering definitief tot stilstand, vooral omdat de natuurwaarde van de Deltabekkens werd ontdekt en gekoesterd. De polders rond het Veerse Meer en de Braakman zijn vooralsnog de laatste in een lange reeks.

Het resultaat is dat de functiescheiding tussen landbouw en deltanatuur, tussen binnen- en buitendijks gebied definitief werd vastgelegd. De Zeeuwse identiteit is echter voor een belangrijk deel voortgekomen uit de permanente dynamiek in de contactzone tussen land en water. Een eendimensionale scheiding van ruimtelijke functies doet hieraan onvoldoende recht.

‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ zet in op een herontdekking van de contactzone land-water, waarin functies niet eenduidig en permanent zijn vastgelegd. De oude traditie van inpoldering wordt herontdekt en ingezet om te komen tot een modern en meervoudig landschap, passend bij de Zeeuwse regionale identiteit.

Landschappelijke kwaliteit: het groeiende polderlandschap

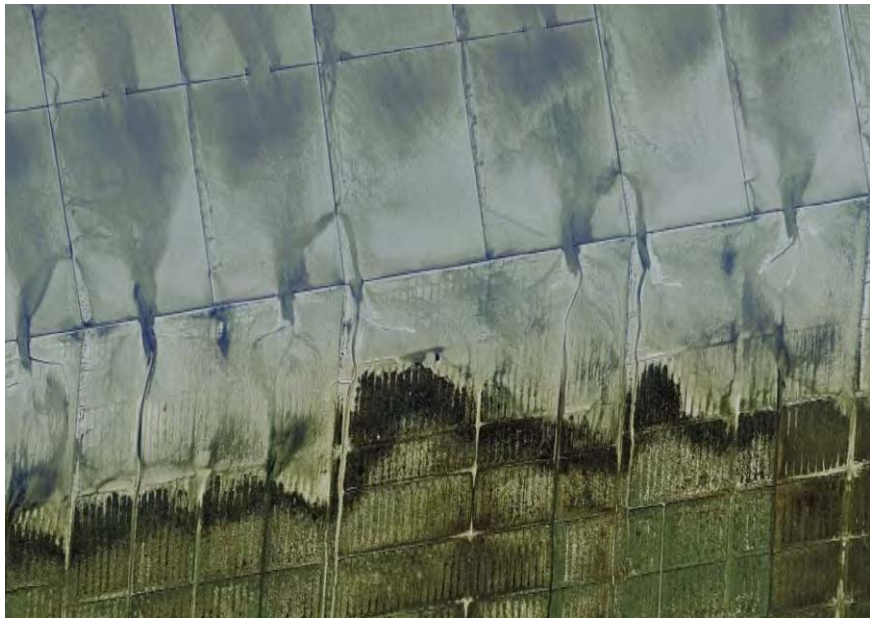
Het Zeeuwse polderlandschap heeft een grote waarde. De door de dijken begrensde openheid, de ontginningslijnen (soms karakteristiek beplant), de rationele verkaveling en de boerderijerven bepalen het beeld. De landbouwgewassen laten dit beeld door de seizoenen verkleuren. Bovendien kent elke polder zijn eigen verhalen: over de ontginning en de gebruikers die van generatie op generatie het landschap gemaakt hebben tot wat het nu is.

De waarde van het huidige polderlandschap speelt een rol bij de locatiekeuze voor nieuwe inter-getijdengebieden. Bij de tracering van de nieuwe waterkeringen is maatwerk mogelijk. Voorgesteld wordt om historische boerderijlocaties zoveel mogelijk te ontzien.

De volgende stap is de inrichting van de nieuwe inter-getijdengebieden. Wellicht ontstaat hier de verleiding om het gebied in één keer op de schop te nemen, en de rationele verkaveling van de ene op de andere dag in te wisselen volgens een dwingend en ‘quasi-natuurlijk’ vormconcept. Geadviseerd wordt om deze verleiding te weerstaan en slechts condities te scheppen voor het natuurlijke proces, zodanig dat het uit zichzelf landschapsvormende kracht krijgt.

De rationele polderverkaveling zal onder invloed van het natuurlijke proces van uitschuring, sedimentatie en vegetatieontwikkeling geleidelijk vervagen. Op deze manier ontstaat voor elk gebied en elke plek daarbinnen een spel van interfererende patronen, die elkaar versterken en hierdoor het landschap rijker maken. Op het schaalniveau van het Nederlandse

Voorbeelden van interfererende landschappelijke patronen

polderlandschap als geheel, waar natuurlijk verval en vervaging zelden tot nooit de kans krijgen, levert dit een belangrijke meerwaarde op. Als het proces van opslibbing en verzoeting zijn eindstadium heeft bereikt wordt er opnieuw cultuurlandschap gemaakt, met grote maten en heldere lijnen.

Langs de randen van de Westerschelde zullen alle denkbare ontwikkelingsstadia te zien zijn. Op de lange termijn wordt stap voor stap gebouwd aan een rijke en gelaagde landschapsgenese, waarin elk gebied meerdere occupatiefasen kent. De gewaardeerde landbouwpolder is niet langer een eindstadium, maar een momentopname in de continue groei van het landschap, in letterlijke en figuurlijke zin.

De ontwikkeling van een dynamische zone biedt nog meer kansen. Veel steden en dorpen zijn ontstaan op de grens van land en water. Als gevolg van de opeenvolgende inpolderingen en de steeds hoger geworden dijken is het contact met het water echter vaak verbroken. ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ schept mogelijkheden voor herstel van historische en het maken nieuwe verbindingen tussen de Zeeuwse dorpen en steden en het water.

Recreatie

Recreatie in de buurt van het water is gewild. Door een brede afwisselende zone in te richten langs het water, kunnen mensen het water beleven. Polders in verschillende stadia van opslibbing of in agrarisch gebruik vormen een educatieve route. Belangstellenden kunnen weer van dichtbij meemaken hoe de Zeeuwse cultuurhistorie van werken met het water in ere wordt hersteld.

Bij de wisseling van agrarisch landgebruik naar natuur moet er geïnvesteerd worden in dijkaanleg en inrichting van de polder. Ook bewoning op terpen is een mogelijkheid. Het is wel van groot belang dat de ontwikkeling van het landschap in ogenschouw wordt gehouden. Zowel door de ontwerpers, als door de bewoners. Wonen in een hoogdynamisch landschap vraagt een flexibeler instelling dan wonen in een laagdynamisch landschap.

Beschikbaarheid zoetwater

Het proces van zeespiegelstijging gaat door. Ook bodemdaling schrijdt voort. Hierdoor wordt het verschil in bodemhoogte en zeeniveau steeds groter. De zoetwaterlens die door regen gevormd wordt in hogere gronden, wordt door de toenemende kweldruk dunner. De verwachting is dat de problemen met de zoetwatervoorziening in de landbouw toenemen. Door gronden op te hogen kan Zeeland meegroeien met de zeespiegelstijging en plaatsen we toekomstige generaties niet voor een voldongen feit van onbruikbare landbouwgrond.

Zoetwater beschikbaarheid is ook belangrijk voor huishoudens. Op dit moment is er nog voldoende zoetwater beschikbaar vanuit de duinen of hogere zandgronden.

Het Verdronken Land van Saeftinghe

2.3 Locatiekeuze

Het concept is ontwikkeld met de Zeeuwse delta als referentiebeeld maar is breder toepasbaar. Het biedt een oplossing voor zeespiegelstijging en verzilting die toepasbaar is in delta's wereldwijd. Voor dit plan is gefocust op Zeeland. Voor een exacte locatie is echter niet gekozen omdat een definitieve keuze in deze fase van het traject niet reëel is. Wel is er gekeken naar mogelijke locaties die aan de volgende randvoorwaarden voldoen:

- Geen tot weinig bebouwing aanwezig
- Een oppervlakte van circa 100 tot 200 hectare
- In de buurt van sedimentrijk water

De Westerschelde is het enige estuarium dat nog in open verbinding staat met de Voordelta en waarvan het water voldoende sediment bevat voor substantiële aanwas van land. Locaties rondom de Westerschelde bieden daarom de meeste kansen.

De Westerschelde heeft grote natuurlijke waarden, maar is tegelijkertijd de verbinding tussen de haven van Antwerpen en de zee. Het grote contrast tussen de logistieke corridor en de natuurlijk waarden is een bijzondere kwaliteit. Een evenwicht dat gebaseerd is op dergelijke uitersten is echter ook kwetsbaar. Om te voorkomen dat de balans doorslaat ten koste van de natuurlijke kwaliteit is het goed als deze op een aantal plaatsen langs de Westerschelde wordt uitgebouwd. Het concept 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' kan met de ontwikkeling van nieuwe inter-getijdengebieden hier een bijdrage aan leveren.

Heel actueel is de huidige discussie over de verdieping van de Westerschelde en de daarvoor nodige natuurcompensatie. Er is lang gezocht naar een goed alternatief voor het ontpolderen van de Hedwigepolder, omdat er weinig is wat in Zeeland zoveel weerstand oproept als de kreet 'ontpolderen'. Een goede optie is echter niet gevonden. Er is daarom toch besloten dat de Hedwigepolder ontpolderd moet worden. Het concept van 'Zoute Vijand naar Zilte Vriend' zou hier toegepast kunnen worden. De polder wordt in dat geval niet 'ontpolderd' maar 'opgepolderd'.

Gezien de gestelde randvoorwaarden zijn voor de hand liggende polders rondom de Westerschelde de Perkpolder, de Hedwigepolder en een deel van Saeftinghe. Door de huidige discussie rondom de Westerschelde realiseren we ons dat het noemen van met name de twee laatste zeer gevoelig ligt. Desondanks is het goed een discussie niet te schuwen vanwege het risico 'heilige huisjes' af te breken. Out of the box denken is nodig om tot een innovatieve oplossing te komen voor complexe en langdurende problemen als zeespiegelstijging in combinatie met bodemdaling en verzilting. De definitieve locatie voor een pilot wordt bepaald in samenwerking met locale belanghebbenden en overheidsinstanties.

De primaire waterkering

2.4 Haalbaarheid

Omslag in denken

Het concept betekent een omslag in denken en handelen van de Zeeuwen. Agrarisch land wordt tijdelijk omgezet in natuur. Natuurgebieden worden tijdelijk omgezet in agrarisch land. Dit vraagt een flexibiliteit van boeren en natuurbeschermers en van ambtenaren en bewoners, kortom, van alle Zeeuwen.

Op de langere termijn biedt dit voorstel in het algemene belang grote voordelen op veel verschillende vlakken. Om dit plan tot uitvoering te brengen is het belangrijk om te focussen op het grote geheel en op de lange termijn.

Voor individuen kleven er op korte termijn echter nadelen aan dit concept. Gebieden onder water zetten betekent dat boerenbedrijven moeten verplaatsen, voor enkele bewoners komt de vertrouwde omgeving er anders uit te zien. Zij moeten of verhuizen, of krijgen een dijk dichtbij huis.

De focus op het grote geheel wil niet zeggen dat het individu vergeten wordt. Juist door de lange tijdschaal is er de mogelijkheid om een passende oplossing te vinden voor individuele belangen. Is een agrariër net een nieuw bedrijf gestart en heeft hij grote investeringen gedaan, dan is dat niet de meest logische plek om te beginnen met agrarische grond om te zetten in natuur. Is er een boer zonder opvolger die wel wil stoppen, dan zijn daar meer mogelijkheden om een verandering in gang te zetten. Door juist naar de individuele situatie te kijken met een goede visie op de toekomst, is het mogelijk om Zeeland te veranderen in een duurzame provincie, waar hoogwaterveiligheid, landbouw en natuur alle drie op de eerste plaats staan.

Op de langere termijn kan in elke polder rekening worden gehouden met het feit dat na een bepaalde periode weer een ‘oppolderperiode’ komt.

Agrariërs en natuurbeheerders

Er bestaat van oudsher een groot wantrouwen tussen landbouw en natuur. Dit concept bestaat uit een geven en nemen van zowel de agrariërs als natuurbeheerders. Het is voor het opbouwen van vertrouwen dan ook van groot belang dat het geven van natuur en landbouw op hetzelfde moment en in gelijke mate gebeurd. Zowel Carla Michielsen van de ZLTO als Arjen Berkhuysen van WNF benadrukken het belang hiervan.

Beide partijen mogen hun ‘slechtste’ gronden geven. Voor de agrariërs zijn dit laaggelegen landbouwgronden waar door problemen met zoute kwel de opbrengsten achteruit gaan. Voor natuur in het estuarium zijn dit gebieden waar het ecosysteem zijn climax heeft bereikt en de natuurkwaliteit niet langer toeneemt. Deze laagdynamische gebieden zijn in een estuarium minder interessant.

Landbouw krijgt hooggelegen gronden van natuur. Het slib dat is afgezet in het natuurgebied is na de functiewisseling zeer vruchtbare landbouwgrond. De productie is de eerste jaren aanzienlijk hoger dan de uiteindelijke stabiele productie. Daarnaast hebben deze hooggelegen gronden minder problemen met zoute kwel.

Natuur krijgt de laaggelegen polders van landbouw. Deze gebieden liggen onder het gemiddeld zeeniveau, sommige zelfs onder laagwater. In deze gebieden kan de ontwikkeling van estuariene natuur de volledige succesie doorlopen. Dit komt de biodiversiteit in het estuarium ten goede.

Realisatie

Om dit concept te realiseren is het belangrijk om partijen te vinden die het plan willen opbouwen. Als mogelijke partijen zien wij provincie Zeeland, Rijkswaterstaat en het Wereld Natuur Fonds.

Provincie Zeeland is op verschillende locaties in de provincie bezig om de kustverdediging het verbreden. Er lopen meerdere pilots waar een enkele dijk vervangen wordt door een brede multifunctionele zone die ingezet wordt voor de kustverdeding, naast functies als natuur, landbouw en recreatie. Dit concept past in deze ontwikkeling.

Rijkswaterstaat is verantwoordelijk voor de primaire waterkeringen in Nederland. Binnen Rijkswaterstaat wordt er gewerkt aan het vergroten van de kennis op het gebied van een duurzame inrichting van kust-, delta en riviergebieden onder de naam ‘Building with Nature’. Dit concept sluit aan bij de principes die daar verkent worden.

Het Wereld Natuur Fonds (WNF) heeft zich eerder ingezet om soortgelijke projecten van de grond te krijgen. In het rapport ‘Hoogtij voor Laag Nederland’ wordt onder meer een visie uitgewerkt voor het estuarium van de Rijn en Maas in de 22e eeuw. Hierin stelt het WNF *“…hooggelegen natuurgebieden kunnen in onderhandeling tussen landbouw en natuur beter weer worden uitgeruild met lager gelegen landbouwgebied, om weer nieuwe inter-getijdengebieden te creëren.”* Dit sluit naadloos aan bij het concept ‘Van Zoute Vijand van Zilte Vriend’. Arjen Berkhuysen van het Wereld Natuur Fonds heeft aangegeven dat zij graag bij een eventuele uitvoering van dit concept willen participeren.

Juridische haalbaarheid

Niet alleen vraagt het concept ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ een omslag in het denken en handelen van de Zeeuwen, het vraagt ook een omslag in het denken en handelen van de wetgever en beleidsmakers. Veel beleid en regels zijn gericht op een statische situatie. Dit laat niet veel ruimte voor dynamische ontwikkelingen zoals wij voorstellen. De grootste knelpunten verwachten wij op het gebied van het bestemmingsplan, natuurwetgeving en eigendomsrecht.

Toekomstbeeld van het Wereld Natuur Fonds voor het estuarium van Rijn en Maas in de 22e eeuw. Open armen, waar nodig met afsluitbare stormvloedkeringen en robuuste zandige koppen van de eilanden beschermen de archipel. Er is nog steeds ruimte voor de landbouw, maar met natuurontwikkeling in de lagere delen. Het Verdronken Land van Saeftinghe is ingepolderd. [Bron: WWF]

De teelt van zeekraal

Bestemmingsplan
In het bestemmingsplan worden bestemmingen van gronden vastgelegd met regels waaraan het gebruik van de gronden moet voldoen. De meeste bestemmingsplannen hebben aparte bestemmingen voor natuur en agrarisch, eventueel met verwevingsgebieden. Dat doet geen recht aan de rotatie van de bestemming van gronden zoals wij voorstellen.

Op basis van de Wet Ruimtelijke Ordening moet een bestemmingsplan iedere 10 jaar opnieuw worden vastgesteld. Omdat waarschijnlijk iedere fase langer dan 10 jaar duurt, kan elke tien jaar bij de aanpassing van het bestemmingsplan vooruit gekeken worden naar de verwachte veranderingen en deze alvast onder de wijzigingsbevoegdheid worden opgenomen.

Een andere optie is om een veel groter gebied, meerdere polders, te bestemmen als 'oppoldergebied'. Hierin wordt vastgelegd dat een vast deel bestemd is voor agrarische doeleinden onder zoetwater omstandigheden, een vast deel voor natuur en een vast deel voor agrarische activiteiten onder zilte omstandigheden. Bijvoorbeeld 60% agrarisch (zoet) 30% natuur (zout) en 10% agrarisch (brak). Deze getallen zijn puur als voorbeeld bedoeld. Bij een rotatie hoeft het bestemmingsplan niet te worden aangepast, zolang het totale oppervlak agrarisch en het oppervlak natuur maar binnen de gestelde marges blijft. Als het totale gebied meer dan 1 gemeente beslaat, kan ook een provinciaal inpassingsplan worden opgesteld.

Natuurwetgeving
Tijdelijke natuur is een relatief nieuw fenomeen in Nederland. Op dit moment experimenteert het ministerie van LNV met deze aanpak, om natuurontwikkeling mogelijk te maken in gebieden, zonder daarmee verdere economische ontwikkeling van het gebied in de toekomst onmogelijk te maken. Het denken hierover is al wel gestart bij het ministerie van LNV, maar nog niet in wetgeving vastgelegd. Deze ontwikkeling zal verder vormgegeven moeten worden, om naast natuurbescherming ook de natuurontwikkeling te faciliteren en zo de kwaliteit van de natuur te kunnen vergroten.

Als het concept 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' langs de Westerschelde in uitvoering wordt gebracht, krijgt het te maken met de regelgeving rondom Natura 2000-gebieden. Door de uitbreiding van het areaal jonge schorren levert het een bijdrage aan de instandhoudingsdoelen van het Natura 2000-gebied Westerschelde en Saeftinghe.

Naast statische gebiedsbescherming is soortenbescherming de tweede pijler van de Nederlandse natuurwetgeving. Hierbij vormen beschermde soorten van latere stadia in de successiereeks van het estuarium een knelpunt. De hoge delen van Saeftinghe zijn nu een broedplaats voor ganzen. Door een groter deel van het estuarium in te richten als pioniersecosysteem, blijft er minder ruimte over voor de gan-

zen. Hiervoor moet gezocht worden naar een oplossing binnen de Flora en Faunawet.

Eigendomsrecht

In het kader van het rotatieschema van het concept wisselt het gebruik op verschillende percelen grond. Daarmee komt ook het beheer in andere handen; het is niet de bedoeling dat natuurbeschermers gronden voor landbouw in gebruik gaan nemen, en dat boeren ineens de taken van natuurbeschermers moeten uitvoeren.

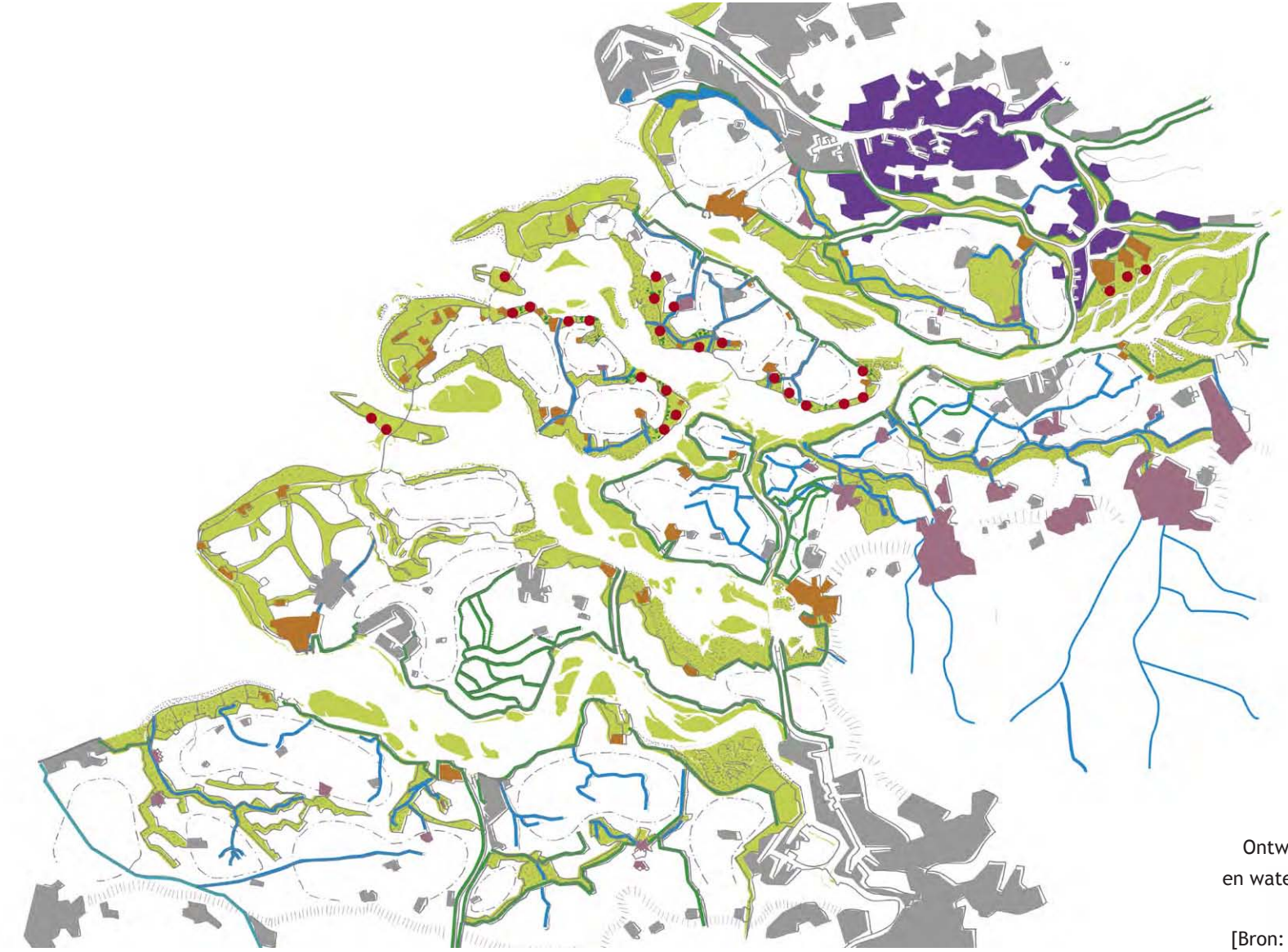
Verschillende polders kennen vaak verschillende eigenaren. Binnen één polder kunnen meerdere eigenaren zijn. Dit betekent dat er met elke rotatiestap een ruilverkaveling uitgevoerd moet worden. Of alle gronden moeten in bezit komen van een grondbank, van wie agrariërs en natuurbeheerders pachten. Dan verschuift alleen het pachtrecht.

In opdracht van de Stuurgroep Zuidwestelijke Delta heeft H+N+S landschapsarchitecten in samenwerking met Deltares een toekomstbeeld gemaakt voor de Zuidwestelijke Delta in 2050. De Stuurgroep Zuidwestelijke Delta werkt aan een Uitvoeringsprogramma dat een nadere invulling geeft aan het Nationaal Waterplan, meer specifiek de aanbevelingen van de Deltacommissie 2008 die betrekking hebben op de Zuidwestelijke Delta.

Dit toekomstbeeld is nadrukkelijk niet bedoeld als plan, maar een denklijn die laat zien hoe de ambities van de Stuurgroep in de optiek van de opstellers in een consistent betoog gestalte zouden kunnen krijgen. De bedoeling is niet om te laten zien dat het per sé zo moet, maar wel dat het zo zou kunnen. Een onderdeel van het toekomstbeeld is de herontdekking van het contact tussen land en water. Het concept ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ vormt hier een interessante invulling voor. Een deel van het toekomstbeeld is hieronder opgenomen.

“Land en water vormen in samenhang de historische ankers van de Zuidwestelijke Delta, zowel fysiek als cultureel. Het contact tussen land en water is de loop der eeuwen echter steeds minder tot uitdrukking gekomen. De dijk werd in de loop van de tijd een steeds hardere grens tussen beide werelden. Buitendijks zijn grote delen van het intergetijdegebied verdwenen. Binnendijks geldt hetzelfde voor veel restanten van de inpolderingsgeschiedenis, die niet meer tot expressie komen. De Zuidwestelijke Delta heeft in de loop van de tijd zijn grootste kwaliteit steeds verder uitgehold.

In de toekomst zullen langs de kusten van de grote wateren weer zones ontstaan, aan zowel de buiten- als binnendijkse zijde, waarin land en water elkaar ontmoeten. Op de ene plaats kan de contactzone een echt estuarien karakter krijgen, inclusief de beweging van het water. Op de andere plaats gaat het wellicht om brede dijkzones, waarop bijzonder gebruik mogelijk is. Binnen de contactzones ontstaat een nieuw, grotendeels natuurlijk en voor de delta specifiek milieu dat de basis vormt voor diverse vormen van landgebruik: van puur natuur tot bijzondere landbouwteelten en aquacultuur, recreatie en vormen van landschappelijk wonen. Het worden in elk geval transformatiezones met een bijzonder meervoudig karakter.“

Ontwikkeling van de contactzones tussen land en water. De dorpen en steden krijgen weer een nieuwe ligging aan de grote wateren. [Bron: Toekomstbeeld voor de ZW Delta H+N+S]

Natuurontwikkeling op Schouwen-Duiveland

Kosten / baten analyse

3

Een kosten- en batenanalyse voor het voorliggende concept is meer dan een optelsom van opkopen van land en dijkaanleg aan de kant van de kosten, en een hogere landopbrengst aan de kant van de baten. Het is een veelheid aan factoren en afwegingen die uiteindelijk bepaalt of het concept in een daadwerkelijke uitvoeringsfase ook echt aantrekkelijk is. In dit hoofdstuk beschrijven we de factoren die belangrijk zijn als kostenpost en de factoren die bijdragen aan de baten.

3.1 Financiële kosten en baten

Aandachtspunt bij het berekenen van de kosten is dat deze sterk gebiedsafhankelijk zijn. Hoe groot is het gebied, hoe lang zijn de dijken? Hoe hoog zijn de bestaande polderdijken? Hoeveel bebouwing is er en hoeveel infrastructuur is er na het oppolderen nodig? Veel vragen die niet in een standaardberekening zijn te vangen. Daarom worden aan het begin van de volgende paragraaf uitgangspunten geformuleerd. De kosten voor de aanleg worden vervolgens in euro's uitgedrukt.

De paragraaf maatschappelijke kosten en baten gaat in op baten die lastiger in euro's zijn uit te drukken. Baten van een mogelijk toenemende toeristenstroom, hogere veiligheid en een landschap waarmee de Zeeuwen zichzelf na de Deltawerken opnieuw op de wereldkaart zetten. We hebben bij de beschrijving van het concept de kwaliteitsdoelen al benoemd. In dit hoofdstuk geven we een indicatie van de baten van de kwaliteitsdoelen. Niet vergeten moet worden dat het concept 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' een tijdshorizon van generaties heeft. Sommige opbrengsten liggen pas in de volgende eeuw. Een deel van de baten bestaat uit het voorkomen van grote kosten voor de generaties na ons. Daar staat tegenover dat de investeringen vooral aan het begin van het traject zullen vallen.

Uitgangspunten

Omdat we in dit voorstel geen concrete gebieden op het oog hebben formuleren we hier eerst enkele uitgangspunten.

- Een polder met een oppervlakte van ongeveer 100 hectare (400 meter breed en 2,5 km lang)
- 5 inlaten per polder
- Een 'nieuwe' primaire waterkering van ongeveer 3,2 km
- 3 boerderijen per gebied

De kosten

De kosten die we berekenen zijn weergegeven per polder; bij het oppolderen in meerdere polders, zoals dat in het voorstel wordt beschreven dient dus steeds per polder met dezelfde kosten rekening te worden gehouden, uiteraard gecorrigeerd voor de exacte omvang van de polder.

Kosten bij 'oppolderconcept'

- Aankoop van land agrariërs: 60.000 euro/ha
- Aankoop bedrijf: 0,5-1,0 miljoen euro
- Aankoop villa, woonboerderij: 480.000 euro
- Sloop villa, woonboerderij: 32.000 euro
- Sloop bedrijf: 60-200.000 euro
- Aanleg nieuwe dijk 5-7 miljoen euro/km
- Bouwen inlaat 81.000 euro/m
- Aanleg nieuwe infrastructuur
- Geschikt maken van land voor agrarisch gebruik

Uitgaande van bovenstaande uitgangspunten en kosten, bedragen de kosten per gebied bij het 'oppolderconcept'

- 5 inlaten = 400.000 euro
- 3,2 km waterkering = 19 miljoen euro
- Opkoop en sloop boerderijen: 1,6 miljoen euro
- Aankoop land = 6 miljoen euro

De totale kosten per polder bedragen 27 miljoen euro. Dit komt overeen met een bedrag van 270.000 euro per ha. Na het oppolderen kan de grond weer worden verkocht. Indien deze grond gebruikt wordt voor compensatie elders levert dit inkomsten (of besparing) op van 6 miljoen euro. Per saldo bedragen de kosten in dat geval 21 miljoen euro of 210.000 euro per ha.

Om de beschreven kosten in perspectief te plaatsen: de beheerkosten van de Deltawerken zijn ongeveer 0,4 miljard euro per jaar.

Niets doen is geen optie

In het begin van dit voorstel hebben we beschreven dat Zeeland te maken heeft met een stijging van de zeespiegel en een bodemdaling. Als we niets doen wordt het risico op overstromingen door de stijgende zeespiegel groter. In de landbouw ontstaan nu al problemen door zoute kwel. Kortom: niets doen is geen optie.

Om een goede vergelijking te kunnen maken berekenen we hieronder de alternatieve kosten bij het niet uitvoeren van het plan ofwel de 'schaduwkosten'.

Kosten bij 'traditionele landophoging en dijkversterking'

- Dijkversterking (ophoging met 1 meter) 2-4 miljoen euro/km
- Kosten grondophoging minimaal 5 euro/m3
- Aankoop van land agrariërs: 60.000 euro/ha

Uitgaande van bovenstaande uitgangspunten en kosten bedragen de kosten per gebied bij het alternatief voor het 'oppolderconcept'

- Dijkversterking over 2,5 km = 7 miljoen euro
- Kosten grondophoging 1 miljoen m2 x 0,6 meter = 600.000 m3 = 3 miljoen euro
- aankoop land 5m x 2,5 km = 12.500 meter = 75.000 euro

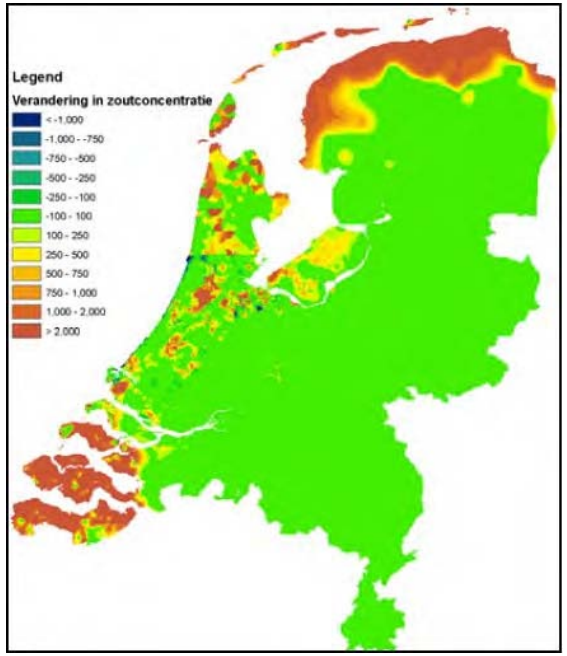
De totale kosten per polder bedragen minimaal ruim 10 miljoen euro. Dit komt bij 100 ha overeen met een bedrag van 100.000 euro per ha.

Netto kosten

Omdat niets doen geen optie is, bedragen de werkelijke kosten van het concept in feite het verschil tussen de kosten van het concept en de 'schaduwkosten'. De kosten van dijkverhoging en landophoging bedragen ongeveer 100.000 euro per ha. De kosten voor oppolderen bedragen ongeveer 210.000 euro per ha. Daarmee is de optie oppolderen puur financieel gezien ongeveer 2x zo duur als technisch ophogen.

3.2 Maatschappelijke kosten en baten

Het concept van opslibbing heeft op veel vlakken ook maatschappelijke baten en kosten, die veel minder eenvoudig financieel zijn te beschrijven. Deze baten zijn in hoofdstuk 2 al onder het kopje kwaliteitsdoelen belicht. In deze paragraaf laten we ze opnieuw de revue passeren, maar geven we van ieder van de kwaliteitsdoelen een verwijzing naar een indicatie van mogelijke baten. Daarnaast beschrijven we in deze paragraaf de maatschappelijke kosten, die evenmin eenvoudig in euro's zijn te beschrijven.

Landbouw en beschikbaarheid van zoet water

Door verzilting dreigen opbrengsten uit de landbouw verder te dalen. De verwachting is dat de problemen met de zoetwatervoorziening in de landbouw toenemen. In het waterplan van de gemeente Schouwen-Duiveland is aangegeven dat op termijn bepaalde delen van het eiland mogelijk niet meer zoet te houden zijn, en dat de landbouw op die plaatsen zal moeten wijken. De gebieden die opgehoogd zijn, zijn voorzien van een vruchtbare sliblaag. Zeker de eerste jaren na inpoldering zijn de opbrengsten duidelijke hoger dan in latere jaren. In gesprekken met landbouworganisatie ZLTO werd een mogelijke verdubbeling van de opbrengsten per hectare als indicatie gegeven.

Recreatie en regionale identiteit

Recreatie in de buurt van het water is gewild. Versterking van de identiteit van de Zeeuwse kernen door de band met het water opnieuw in het landschap zichtbaar te maken kan de recreatieve waarde nog verder versterken. Onderzoek van Triple E laat zien dat wonen op 500 meter afstand van recreatiewater de waarde van onroerend goed tot 15% laat stijgen. De directe winst is er voor beheerders en eigenaren van 'watergebonden bedrijvigheid'. Rondom deze categorie van 'winnaars' staat de groep die hen van input voorziet: de ondernemers in het gebied, horeca, vervoersbedrijven, detailhandel en dergelijke. De verwachting is dat er veel mensen komen kijken naar de nieuwe gebieden wat resulteert in een toename van de inkomsten voor de lokale horeca. De ring die hier weer omheen staat betreft dan voornamelijk overheden; gemeentes, provincies, waterschappen en rijksoverheid. Deze partijen

genereren inkomsten uit Onroerend Zaakbelasting, Overdrachtsbelasting, Toeristenbelasting, en diverse andere vormen van heffingen en belastingen.

In een rekenvoorbeeld laten we zien wat een waardestijging betekent voor OZB-inkomsten voor een dorp van 5000 huizen, waarvan er jaarlijks 500 van eigenaar verwisselen. Bij een gemiddelde huizenprijs van 200.000 euro betekent een waardestijging van 15%, 30.000 euro per huis. Bij 6% overdrachtsbelasting komt dit overeen met een stijging van 1800 euro per huis. Voor 500 huizen bedraagt dit 900.000 euro per jaar toename van de OZB-inkomsten. Daarmee is duidelijk dat de inkomsten niet alleen ten goede komen aan de ondernemers, maar dat ook de overheden een deel van de investeringen terugverdienen.

Cultuurhistorie

Een belangrijke punt wat valt onder de maatschappelijke kosten: cultuurhistorie. Daar waar land (tijdelijk) onder water wordt gezet gaan aanwezige gebouwen verloren. Ook in de polders langs de Westerschelde zijn rijksmonumenten aangewezen. Overigens is bij deze monumenten ook de vraag welke maatregelen genomen zouden moeten worden bij bodemophoging op de traditionele wijze van grond opbrengen.

Emotionele waarde

Laatste maar zeker niet de minste in weging, zijn de emotionele kosten. Zoals aangegeven in eerdere paragrafen realiseren we ons dat de komst van de zee in een polder (al is het maar tijdelijk) altijd emoties met zich meebrengt. Emoties die soms teruggrijpen op de geschiedenis en gebeurtenissen die mensen in het verleden met name rond 1953 hebben meegemaakt. Maar ook emoties rond het moeten verlaten van grond of boerderij die in handen was van voorgaande generaties in de familie.

Voor deze kosten geldt dat ze bevestigen dat individuele belangen vrijwel nooit gelijk zijn aan collectieve belangen. Het bieden van een goede vervanging van een te onteigenen stuk grond of boerderij zal financieel soms aantrekkelijk zijn en desondanks de emotionele kosten niet kunnen compenseren. Echter, omdat men weet dat de ondergelopen polder weer opnieuw een vruchtbare en hoger gelegen polder zal worden is het de verwachting dat ook de Zeeuw enig begrip heeft voor dit concept. Dit kwam naar voren in de talloze interviews die zijn gehouden tijdens veldbezoeken in Zeeland.

Slaperdijken krijgen weer een nieuwe functie

Communicatie

4

Een goede communicatie speelt een sleutelrol om een plan tot uitvoering te kunnen brengen. Voordat een vernieuwend idee, zoals het ‘oppolderconcept’, in uitvoering genomen kan worden is er een heel traject te gaan. Dit traject is beschreven in het communicatieplan dat als apart document is bijgevoegd. Dit hoofdstuk is een samenvatting van het communicatietraject dat ingestoken wordt om bewoners en bestuurders te overtuigen van de kracht van ons concept.

Communicatiegroepen

Er is gefocust op drie communicatiegroepen: overheid, bewoners en belangenorganisaties. De benadering is top-down. Het communicatieplan is in twee delen opgezet. Het eerste deel richt zich op de selectie van een geschikte locatie en de communicatie met de omgeving, het tweede heeft tot doel om binnen de gekozen locatie met bewoners en belanghebbenden tot de optimale inrichting te komen.

Selectie van locaties

De focus bij de communicatie ligt op bestuurders en ambtenaren van gemeenten grenzend aan de Westerschelde. Er wordt allereerst gestart met een symposium voor bestuurders en ambtenaren over multifunctioneel ruimtegebruik in de kustverdedigingzone. Workshops en netwerk gelegenheden met betrokkenen biedt voor het projectteam de gelegenheid om het enthousiasme te peilen onder ambtenaren en bestuurders. Verder zal aangesloten worden bij bestaande kanalen zoals het Programmabureau Zuidwestelijke Delta, het platform met een veelheid aan innovatieve ideeën en plannen voor de Zeeuwse Delta.

Met bestuurders die hun enthousiasme hebben getoond voor het concept wordt een informeel gesprek georganiseerd om af te tasten wat zijn of haar wensen zijn en om te kijken waar kansen liggen voor de ontwikkeling van het concept. Met enthousiaste ambtenaren worden denktankmiddagen georganiseerd om te kijken naar de mogelijkheden om invulling te geven aan het concept op een concrete locatie. Ook wordt met de ambtenaren dieper ingegaan op details van het concept om zo beter lokale kansen en knelpunten mee te nemen in de analyse.

Vervolgens wordt er in een bestuursoverleg met gemeentelijke bestuurders, provincie Zeeland en eventueel de minister van LNV een aantal locaties aangewezen die nader onderzocht worden. Voorafgaand aan het bestuursoverleg wordt in een uitgebreid traject plannen en mogelijkheden in verschillende commissies besproken. De ondertekening van een intentieverklaring zal worden aangegrepen als persmoment.

In het geval dat er geen enthousiasme is onder gemeentelijke bestuurders wordt de focus verschoven naar de provincie. Een gedeputeerde wordt dan gevraagd zijn of haar naam aan het concept verbinden. Ingezet zal worden op een leidende rol voor de provincie. Tijdens denktankmiddagen worden provinciale ambtenaren sterker betrokken bij het concept en brengen gemeentelijke ambtenaren lokale kennis in. Geschikte locaties worden door de provincie geselecteerd.

Communicatie met de omgeving

Omdat de discussie van water-op-land in Zeeland veel emoties oproept zal er veel aandacht besteed worden aan communicatie. Door middel van een

tentoonstelling over de fysieke ontstaansgeschiedenis van Zeeland laten we zien dat Zeeland meer is dan alleen het bouwen van dijken en proberen we het bewustzijn van hoogwaterveiligheid te vergroten. De eerste keer zal de tentoonstelling feestelijk worden geopend in een gemeentehuis of in het provinciehuis. Daarna zal de tentoonstelling op verschillende plaatsen worden opgezet.

Nog voor het startsymposium wordt er een website gelanceerd met daarin informatie over het concept. De website bevat, om onrust te voorkomen, geen foto's van bestaande polders en geeft vooral inzicht in de ideeën achter het concept. De website wordt ingericht voor verschillende doelgroepen.

	Overheid		bewoners	Belangenorganisaties	
	bestuurders	ambtenaren		natuur	economie
landbouw	X	X			X
veiligheid	X	X	X		
regionale identiteit	X		X		
natuurontwikkeling	X	X		X	
sedimentvang		X			
zoetwaterbeschikbaarheid	X	X			X
recreatie		X	X		X
landschappelijke kwaliteit	X	X	X	X	

Argumenten voor het concept 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' uitgezet tegen communicatiedoelgroepen

Recreatie op de grens van land en water

Bijlage

Communicatieplan

1. Inleiding 58
- 1.1 Introductie 58
- 1.2 Analyse 58
- 1.3 Top-down benadering 59
- 1.4 Het communicatie traject 57

2. Selectie van enthousiaste locaties 60
- 2.1 Introductie 60
- 2.2 Symposium 60
- 2.3 Programmabureau Zuid-Westelijke delta 61
- 2.4 Enthousiaste bestuurders 62
- 2.5 Betrokken ambtenaren 62
- 2.6 Keuze locatie 63
- 2.7 Geen enthousiaste lokale bestuurders 63
- 2.8 Verder selectie en keuze proces 64
- 2.9 Schematisch overzicht 64

3. Communicatie met de omgeving 65
- 3.1 Tentoonstelling 65
- 3.2 Website 66

4. De inrichting van de locatie 68
- 4.1 Planstudie proces 68
- 4.2 Nieuwsbrief 68
- 4.3 Informatieavonden 68
- 4.4 Huiskamerbijeenkomsten 69

1. Inleiding

1.1 Introductie

Aan goede plannen voor de toekomst van Zeeland is geen gebrek. Het aantal uitgevoerde plannen daarentegen is een stuk lager. Ergens tussen droom en werkelijkheid wordt de uitvoering gehinderd. Niet zelden speelt communicatie een sleutelrol hierbij. Door echt naar elkaar te luisteren kunnen ideeën groeien en naar een hoger plan getrokken worden.

Voordat het concept 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' in uitvoering kan worden genomen is nog een heel traject te gaan. Voorliggend communicatieplan geeft aan hoe de communicatie ingestoken wordt om bewoners en bestuurders van Zeeland te overtuigen van de kracht van het concept.

1.2 Analyse

Voor het communicatieplan zijn drie communicatiedoelgroepen benoemd, te weten:

- Overheid
- Bewoners
- Belangenorganisaties

Iedere doelgroep zal zich door verschillende argumenten en kwaliteiten van het concept 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' aangesproken voelen. De volgende argumenten en kwaliteiten van het concept zijn benoemd:

- Verhoging opbrengst landbouw, door combinatie van aquacultuur, zilte landbouw en traditionele landbouw en aanvoer vruchtbaar slib
- Hoogwaterveiligheid
- Versterking regionale identiteit
- Ontwikkeling jonge schorren, natuurontwikkeling
- Sedimentinvang
- Vergroting zoetwaterbeschikbaarheid
- Mogelijkheid recreatie
- Vergroting landschappelijke kwaliteit

In de tabel hiernaast zijn argumenten voor het concept 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' uitgezet tegen communicatiedoelgroepen.

Uit deze analyse komt naar voren dat het concept het meest aansprekend is voor bestuurders en ambtenaren. Dat is niet verbazend. Het plan richt zich op een integrale oplossing voor problemen die een relatie hebben met de zeespiegelstijging. Dat is een hoger abstractieniveau dan belangen van individuen.

1.3 Top-down benadering

Omdat 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' het meest aansprekend is voor bestuurders en ambtenaren, richten wij ons in de communicatie op een top-down benadering. Een te grote afstand tussen bestuurder en locatie is niet wenselijk. Daarom vormen gemeentebestuurders en ambtenaren de primaire doelgroep. Wij gaan er vanuit dat door de totstandkoming van het plan in een prijsvraag van de Provincie

Zeeland, wij de steun van de provincie hebben.

1.4 Het communicatie traject

Het eerste deel van het communicatietraject richt zich op de selectie van een geschikte locatie. Naast technische randvoorwaarden, zoals de beschikbaarheid van sedimentrijk water, is de politieke en maatschappelijke wil om innovaties tot ontwikkeling te brengen onontbeerlijk. Het eerste deel van het traject heeft tot doel bestuurders en hun ambtenaren te overtuigen van de kansen die 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' biedt. Dit is beschreven in het tweede hoofdstuk.

Tegelijkertijd wordt communicatie met de bewoners en belanghebbenden in Zeeland opgezet. Er wordt nog weinig ruimte geboden voor interactie met het projectteam. De meeste informatie zal vrij abstract van karakter zijn. Dit wordt ingegeven door het feit dat er nog geen locatie bekend is waar het concept 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' tot ontwikkeling wordt gebracht en de grote emoties die sommige locaties los maken. Door het hoge abstractieniveau kunnen mensen bekend raken met het concept, zonder zich bedreigd te voelen. Het verspreiden van informatie naar bewoners, belanghebbenden en belangstellenden wordt beschreven in hoofdstuk 3

Het tweede deel van het communicatietraject heeft tot doel om binnen de gekozen locatie met bewoners en belanghebbenden tot de optimale inrichting van het gebied te komen. Hierbij staat luisteren naar en praten met de omgeving centraal. Hoofdstuk 4 gaat in op deze fase.

De fase waarin formeel zienswijzen op de plannen naar voren kunnen worden gebracht is niet in dit communicatieplan beschreven.

	Overheid		bewoners	Belangenorganisaties	
	bestuurders	ambtenaren		natuur	economie
landbouw	X	X			X
veiligheid	X	X	X		
regionale identiteit	X		X		
natuurontwikkeling	X	X		X	
sedimentvang		X			
zoetwaterbeschikbaarheid	X	X			X
recreatie		X	X		X
landschappelijke kwaliteit	X	X	X	X	

Argumenten voor het concept 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' uitgezet tegen communicatiedoelgroepen

2. Selectie van enthousiaste locaties

2.1 Introductie

Dit hoofdstuk brengt de communicatie in beeld om bestuurders te selecteren die enthousiast zijn voor de uitvoering van 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend'. Begonnen wordt met een beschrijving van het traject om bestuurders en ambtenaren te interesseren. Mocht het blijken dat er na een half jaar tot een jaar geen bestuurders zijn die interesse tonen in het concept, dan is aan het einde van het hoofdstuk beschreven hoe het communicatietraject in dat geval verder vorm gegeven wordt.

Voorafgaand aan de start van de communicatie wordt een huisstijl opgezet. Dit vergroot de herkenbaarheid van de communicatie. De huisstijl zal bestaan uit een logo en voorschriften voor kleurgebruik, lettertype en layout van brieven en internetcommunicatie.

De focus bij de communicatie zal liggen op bestuurders en ambtenaren van gemeenten grenzend aan de Westerschelde. Andere gemeenten worden wel uitgenodigd voor alle activiteiten, maar minder actief benaderd. Als er draagvlak voor het concept is, is 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' in de hele delta toepasbaar. De locaties in Zeeland die technische gezien het meest geschikt zijn liggen langs de Westerschelde. Daarom wordt de meeste energie gestoken in gemeenten langs de Westerschelde.

2.2 Symposium

Opzet

De start van het project is een symposium dat in samenwerking met de provincie is georganiseerd voor bestuurders en ambtenaren van gemeenten in Zeeland over multifunctioneel ruimtegebruik in de kustverdedigingszone. Overdag zijn er voor de ambtenaren verschillende workshops, waarin onderwerpen zoals economisch perspectief van de landbouw, hoogwaterveiligheid en ontwikkeling van natuurwaarden aan de orde komen. De dag wordt afgesloten met een presentatie van de uitkomsten van de workshops, waarbij ook gemeentebestuurders aanwezig zijn, een paneldiscussie met wetenschappers en bestuurders en een netwerkborrel.

Om het symposium meer gewicht te geven en interessanter te maken voor bestuurders, verbindt provincie Zeeland haar naam aan het symposium. Een of meerdere gedeputeerden van de provincie Zeeland en indien mogelijk de Commissaris van de Koningin van Zeeland zijn aanwezig bij de netwerkborrel. Hun namen worden vermeldt zodra deze bekend zijn, zodat bestuurders van gemeenten weten wie ze kunnen ontmoeten. Er wordt gezocht naar een aansprekende locatie langs de Westerschelde.

Alle gemeentebesturen in Zeeland worden uitgenodigd voor het symposium. Deze uitnodiging zal voor de ge-

meentebesturen bestaan uit een brief met daarbij een folder waarin, naast het programma, kort het principe van multifunctioneel ruimtegebruik staat uitgelegd. Voor de bestuurders bestaat het programma uit de presentatie van de uitkomsten van de workshops, paneldiscussie en netwerkborrel.

Voor de gemeenteambtenaren zal eerst contact worden gelegd met de gemeenten rond de Westerschelde, om uit te vinden welke afdeling binnen de gemeente het beste uitgenodigd kan worden. Voor de overige gemeenten in Zeeland, wordt de uitnodiging naar afdeling Ruimtelijke Ordening gestuurd. De ambtenaren krijgen een andere uitnodiging dan de bestuurders. Het programma bestaat uit een inleidende lezing, workshop met als doel te brainstormen over verschillende facetten van multifunctioneel ruimtegebruik, presentaties, paneldiscussie en netwerkborrel.

Doel
Het doel van deze workshopsessies met ambtenaren en netwerkborrel met bestuurders is het projectteam kennis te laten maken met mogelijk geïnteresseerde gemeentebestuurders en ambtenaren. In de workshopsessie blijkt van de deelnemende ambtenaren hun houding ten opzichte van het concept. Aansluitend in de discussie met bestuurders, ambtenaren en wetenschappers zullen ook meer en minder enthousiaste reacties van verschillende bestuurders en ambtenaren naar voren komen. Tijdens de netwerkborrel en daarna zal het projectteam contact leggen met de meest enthousiaste ambtenaren en hun bestuurders.

2.3 Programmabureau Zuidwestelijke delta

Bestaande kanalen
Er is een veelheid aan innovatieve ideeën om de Zeeuwse Delta te versterken en voor te bereiden op de toekomst. Deels overlappen ideeën, deels gaan ze tegen elkaar in. Om te zorgen dat het concept ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ in samenhang met andere plannen zich ontwikkeld, wordt aangesloten bij het projectbureau Zuidwestelijke Delta, waar ideeën en plannen samenkomen.

Daarnaast is dit projectbureau een mogelijkheid om in contact te komen met wetenschappers, belangenorganisaties, ambtenaren en bestuurders die openstaan om mee te denken over een visie voor Zeeland op de lange termijn.

Doel
Het doel van het aansluiten bij het programmabureau Zuidwestelijke Delta is contact leggen met mensen die enthousiast zijn om na te denken over de ontwikkeling van de delta. Daarnaast is het van belang ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ in samenhang met andere plannen te ontwikkelen.

2.4 Enthousiaste bestuurders

Persoonlijk contact

Alle bestuurders van gemeenten langs de Westerschelde worden benaderd voor een afspraak. Daarbij zullen eerst de enthousiaste bestuurders worden benaderd. Bij het organiseren van een gesprek wordt zoveel mogelijk een afspraak gemaakt met de bestuurder en één of meerdere ondersteunende ambtenaren. Eventueel kan een gesprek worden georganiseerd met bestuurders van meerdere gemeenten tegelijk, zeker als de gemeenten aan elkaar grenzen. Omdat actieve inbreng van de bestuurders en hun ambtenaren wordt verwacht, heeft het de voorkeur niet teveel mensen tegelijk te spreken.

De gesprekken zijn informeel van opzet. Het is de bedoeling om in een informele sfeer kennis te maken, af te tasten wat de wensen zijn van de bestuurders en te benoemen waar kansen liggen voor de ontwikkeling van het concept, zonder dat direct een concrete locatie wordt gekozen.

Doel

Het doel van persoonlijk contact met de bestuurders die mogelijk enthousiast zijn voor het concept ‘Van zoute vijand tot zilte vriend’ is gevoel krijgen voor wat voor hen de meest aansprekende onderdelen van het plan zijn. Door in direct contact met hen te treden kan verder worden gekeken naar mogelijke aanpassingen in het projectidee, om het nog beter aan te laten sluiten bij de wensen en ideeën van de bestuurders. Gezocht wordt naar een boegbeeld, een bestuurder die zijn naam aan het project wil verbinden.

2.5 Betrokken ambtenaren

Vergroting van kennis

Op het symposium is contact gelegd met ambtenaren die mogelijk enthousiast zijn over ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’. Zij worden uitgenodigd om deel te nemen aan twee denktankmiddagen. In deze denktankmiddagen wordt gekeken naar de mogelijkheden om invulling te geven aan het concept op een concrete locatie. De uitkomsten van de gesprekken met bestuurders worden hierbij meegenomen.

Ondersteunende ambtenaren van enthousiaste bestuurders worden expliciet uitgenodigd om mee te denken. Daarnaast wordt geprobeerd van alle gemeenten langs de Westerschelde tenminste één ambtenaar deel te laten nemen. De middagen richten zich in eerste instantie op gemeenteambtenaren. Ambtenaren van de provincie Zeeland zijn ook welkom.

Doel

Het doel van de denktank met ambtenaren is te komen tot een selectie van mogelijke locaties voor het concept ‘Van zoute vijand tot zilte vriend’, met een eerste grove invulling van hoe de locatie vormgegeven gaat worden.

De ambtenaren zullen diepgaander worden voorgelicht over de principes die achter het concept zitten. Gevraagd wordt via die principes te denken aan een invulling van de eigen gemeente. Door ambtenaren te betrekken van gemeenten waar het concept mogelijk uitgevoerd gaat worden, worden locale kansen en knelpunten meegenomen in de analyse.

2.6 Keuze locatie

Bestuurlijk overleg

In een bestuurlijk overleg worden door enthousiaste gemeentebestuurders samen met de provincie Zeeland en eventueel de minister van LNV de meest geschikte locaties besproken. De verschillende bestuursorganen spreken hun commitment uit en leggen in een intentieverklaring vast welke verantwoordelijkheden bij welk bestuursorgaan komen te liggen.
De ondertekening van de intentieverklaring wordt aangegrepen als persmoment. Lokale, regionale en landelijke pers wordt uitgenodigd. Vooraf en na afloop wordt een persbericht verstuurd naar alle media. Ook wordt er op de eigen website ruim aandacht besteedt aan de ondertekening van de intentieverklaring.

Doel

Het doel van het bestuurlijk overleg is het vastleggen van de keuze van de locaties waar invulling van het concept onderzocht gaat worden. Idealiter worden twee of drie locaties in verschillende gemeenten aangewezen. Deze kunnen nader onderzocht worden.

2.7 Geen enthousiaste lokale bestuurders

Provincie als katalysator

Een andere mogelijkheid is dat geen van de gemeentebestuurders na het eerste symposium warm loopt voor de ideeën van het concept ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’. Ook de respons tijdens de gesprekken met bestuurders is afwijzend. De focus verschuift dan van de gemeentelijke overheden naar provincie Zeeland. De gedeputeerden die bij het symposium aanwezig waren, worden gevraagd hun naam verder aan de ontwikkeling van het concept te verbinden.

Doel

Het doel is het vinden van een charismatisch bestuurder die zijn naam aan het concept wil verbinden. De ontwikkeling van innovatieve ideeën tot uitvoering is vaak afhankelijk van de persoonlijke inspanning van een bestuurder. Allereerst wordt getracht deze bestuurder op gemeentelijk niveau te vinden. Is die niet aanwezig, dan zal gezocht worden binnen de provincie Zeeland. Doordat ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ door de selectie van de door de provincie uitgeschreven prijsvraag is gekomen, wordt er vanuit gegaan dat de provincie zich in wil zetten voor realisatie.

2.8 Verder selectie en keuze proces

De provincie als trekker

Bij gebrek aan lokale bestuurders die het concept willen trekken, wordt meer ingezet op een leidende rol voor de provincie. In de denktankmiddagen die georganiseerd worden, worden provinciale ambtenaren sterker betrokken. Gemeentelijke ambtenaren behoren nog steeds ook tot de doelgroep van de denktank. Zij brengen lokale kennis in.

De selectie van geschikte locaties gebeurt bij gebrek aan lokaal bestuurlijk draagvlak door de provincie. Wel wordt getracht gemeenten gedurende het proces weer aan boord te krijgen.

2.9 Schematisch overzicht

In dit overzicht geven we nogmaals kort de stappen en de doelgroepen in elke stap weer.

	Bestuurders		Ambtenaren	
	gemeentelijk	provinciaal	gemeentelijk	provinciaal
2.2 symposium	×	×	×	×
2.3 afstemming zw delta				
Spoor 1: enthousiasme van onderop				
2.4 enthousiaste bestuurders	×			
2.5 betrokken ambtenaren			×	×
2.6 keuze locatie	×	×	×	×
Spoor 2: provinciale benadering				
2.7 provincie als katalysator	×	×		
2.8 provincie als trekker		×		×

Overzicht van de stappen en doelgroepen in het communicatietraject

3. Communicatie met de omgeving

3.1 Tentoonstelling

Korte ontstaansgeschiedenis van Zeeland

In Zeeland heerst een sterke overtuiging dat Zeeland is heroverd op de zee en niet kan worden teruggegeven. Toch laat de geschiedenis van het ontstaan van de provincie een ander beeld zien. Rond het begin van de jaartelling was er in Zeeland veel economische activiteit. Drainagekanalen werden gegraven om het land te verbeteren. Dit droeg bij aan de bloei van Zeeland op dat moment, maar door oxidatie klonk het veen in en werd het land verwoest. Omstreeks het jaar 350 na Chr. moest Zeeland verlaten worden. Pas rond het jaar 1000 was het land weer zover aangeslibd dat het voor bewoning geschikt was. Toen begon de geschiedenis waar de Zeeuwen zich nu graag mee associëren. Dijkjes werden gebouwd om de delen die het hoogst waren opgeslibd: land werd gewonnen op de zee. Zo nu en dan nam de zee delen van het land terug. Een reeks overstromingen met meer of mindere desastreuze gevolgen ontstond, waarbij de overstroming van 1953 nu nog het meest vers in het geheugen ligt. De kracht van de zee dwong de Zeeuwen tot strategische keuzes, het Verdronken land van Saeftinghe en het Verdronken land van Reimerswaal zijn nooit terug gewonnen op de zee. Achter dijken waarvan werd gevreesd dat deze zouden doorbreken, werden nieuwe dijken gebouwd om het land tegen overstroming te behoeden. Een klein deel werd opgeofferd, de inlaag, om het grootste deel te beschermen. ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ sluit bij deze traditie van strategische keuzes aan.

Daarnaast sluit het concept ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’ aan bij de traditie van inpoldering van hooggelegen buitendijkse gronden. Doordat de grens tussen land en water nu is vastgelegd, is de dynamiek verdwenen uit het systeem. Recent ingepolderde gronden hebben in de akkerbouw een hogere opbrengst dan gronden die eerder zijn ingepolderd. De opbrengst neemt na een piek in de eerste jaren af naar een constant niveau.

Een delta is in de natuurlijke situatie een gebied met veel pioniersecosystemen, omdat het een zeer dynamisch geheel is waar regelmatig gebieden teruggezet worden in de ontwikkeling. Deze dynamiek is grotendeels uit de Nederlandse delta verdwijnen. Met het gecontroleerd terugbrengen van gebieden waar schor- en slikvorming plaats kan vinden, wordt een stukje dynamiek teruggebracht die op dit moment slechts op kleine schaal voorkomt. De schorvorming is een noodzakelijke voorwaarde om gebieden te creëren die kunnen worden ingepolderd volgens Zeeuwse traditie.

Tentoonstelling
Door middel van een tentoonstelling wordt de fysische ontstaansgeschiedenis van Zeeland onder de aandacht van de Zeeuwen gebracht. De parallel tussen de periode rond het begin van de jaartelling en nu zal worden belicht. Daarnaast is er aandacht voor de wijze waarop tussen het jaar 1000 en 1500 met het water werd geleefd. De mogelijkheden voor leven met de zee in plaats van strijden tegen de zee worden uitgebreid in beeld gebracht.

Het doel is draagvlak te creëren voor maatregelen die de hoogwaterveiligheid in Zeeland op de lange termijn vergroten. Het Verdronken Land van Saeftinghe kan dienen als voorbeeld voor hoe opslibbing in zijn werk gaat. Op dit moment is een groot deel van Het verdronken land boven water bij hoogwater. Daarnaast is er aandacht voor onder meer de ontpoldering in Perkpolder en de projecten die uitgevoerd worden in het kader van de derde verdieping van de Westerschelde.

De tentoonstelling wordt zodanig op gezet, dat deze makkelijk op wisselende plaatsen kan worden opgezet. Getracht wordt naar de bewoners langs de Westerschelde toe te gaan, door de tentoonstelling in buurthuizen, bibliotheken, scholen en gemeentehuizen op te zetten. Om een zo breed mogelijk publiek te bereiken, wordt de tentoonstelling laagdrempelig opgezet.

De eerste maal wordt de tentoonstelling feestelijk geopend. Dit kan op het gemeentehuis van een enthousiaste gemeente zijn, of in het provinciehuis. Hierbij wordt de lokale en provinciale media uitgenodigd, om ruchtbaarheid aan het proces te geven.

Doel
De discussie van water-op-land gaat in Zeeland met veel emotie gepaard. Deze emotie is moeilijk met rationele argumenten te weerleggen. Door te laten zien dat Zeeland meer is dan alleen het bouwen van dijken, wordt gepoogd het bewustzijn van hoogwaterveiligheid te vergroten.

Communicatiemiddelen
De eerste maal wordt de opening van de tentoonstelling aangekondigd via provinciale en lokale media. Bij verplaatsing van de tentoonstelling wordt vooraf de komst via posters aangekondigd en in lokale huis-aan-huisbladen. In de tentoonstelling wordt niet ingegaan op het concept, alleen op de grondslag: de ontstaansgeschiedenis van Zeeland en de huidige kansen en knelpunten. Er is wel een duidelijke link met de website ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’. Hier kunnen geïnteresseerden meer informatie vinden over het concept van oppolderen.

3.2 Website

Spelen en leren
Nog voor het startsymposium wordt een website geopend met daarop informatie over het concept ‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’. De ideeën achter het concept worden uitgelegd en er is informatie over hoe polders mogelijk ingericht kunnen worden. In eerste instantie is de informatie

abstract, er worden geen foto's van Zeeuwse polders getoond, om ongegronde onrust te voorkomen.

Voor verschillende doelgroepen worden verschillende onderdelen op de website ingericht. Voor bestuurders en ambtenaren is er informatie over het symposium, daarna over de uitkomsten van het symposium en het verdere verloop van het proces. Naarmate het proces van keuze en selectie vordert, kan de informatie op de website concreter worden.

Voor belangstellenden wordt de informatie uit de tentoonstelling weer gegeven. Daarnaast is het schema te vinden wanneer de tentoonstelling in de buurt is te bezichtigen. Anders dan bij de tentoonstelling wordt ook het concept en de ideeën achter 'Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend' uitgelegd.

Er wordt een spelmodule ontworpen, waarin mensen zelf hun eigen polder kunnen inrichten. Delen kunnen geschikt gemaakt worden voor aquacultuur en opslibbing, delen voor zilte landbouw. Hoe groter het deel dat ingericht wordt voor opslibbing, hoe minder gevoelig het gebied wordt voor overstromingen en rampen.

Doel
Het doel van de website is het informatie verstrekken aan geïnteresseerden. Dit kunnen zowel ambtenaren en bestuurders als bewoners en belangstellenden zijn.

Communicatiemiddelen
In alle communicatie van het projectteam wordt ook het adres van de website vermeld. Op de pagina van de provincie wordt een link naar de website gemaakt, evenals op internetsites van betrokken gemeentes.

4. De inrichting van de locatie

4.1 Planstudie proces

In deze fase zijn twee of drie locaties uitgekozen waar het idee uitgewerkt wordt naar een concreet project. De bewoners en belanghebbenden in het gebied worden betrokken bij de uitwerking van de ideeën.

4.2 Nieuwsbrief

Na de ondertekening van de intentieverklaring van lokale en regionale bestuurders om 'Van Zoute Vijand tot Zilte Vriend' te realiseren, wordt gestart met de uitgave van een nieuwsbrief. Deze nieuwsbrief wordt eens per kwartaal huis aan huis bezorgd in en rondom de locaties die genomineerd zijn als projectlocatie. In bewoningskernen in de nabijheid van een voorgestelde projectlocatie wordt de nieuwsbrief ook verspreid. Geïnteresseerden buiten deze gebieden kunnen zich abonneren op de nieuwsbrief. De nieuwsbrief is ook te downloaden vanaf de website.

4.3 Informatieavonden

Opzet avonden

Bij de start van het uitwerken van het project worden informatieavonden gehouden. Op deze avonden worden de plannen gepresenteerd. Onderwerpen die aan de orde komen zijn:

- wat betekent het plan voor de locatie en de omgeving
- wat zijn de randvoorwaarden van het plan
- wat zijn de uitgangspunten voor de ontwikkeling van het plan
- hoe groot is de kans dat het plan op deze locatie wordt uitgevoerd
- hoe is het verder verloop van de procedure

Er worden meerdere informatieavonden georganiseerd, in elk geval in elk geselecteerd gebied één. De focus ligt op het gebied waar de avond gehouden wordt, de andere mogelijke locaties voor realisatie van het plan worden kort behandeld. De avonden bestaan uit twee delen. Het eerste deel is een plenaire sessie waar algemene informatie wordt gegeven. Daarna is een informatiemarkt waar geïnteresseerden vragen kunnen stellen. Er zijn verschillende stands op de informatiemarkt waar verschillende onderdelen uit het plan worden toegelicht.

Doel

Het doel van de informatieavonden is algemene informatie geven aan belanghebbenden en belangstellenden. De informatie wordt zo veel mogelijk toegespitst op de locatie, voorbeelden zijn zo concreet mogelijk. Het is belangrijk dat een duidelijke visie voor de locatie wordt gegeven.

Communicatiemiddelen

De uitnodiging voor de avond vindt plaats via advertenties in huis-aan-huisbladen, brochures en via de website. De informatieavond zelf bestaat uit een presentatie en informatie-

markt, verder is er kaartmateriaal aanwezig waar de eerste contouren al op geschetst zijn, om zo concreet mogelijk de gevolgen van het plan aan te geven.

4.4 Huiskamerbijeenkomsten

Bewoners aan het woord

Op de algemene informatieavonden is het moeilijk om van bewoners en belanghebbenden een genuanceerde mening te krijgen. Door mensen op te zoeken in hun eigen omgeving is een persoonlijk gesprek mogelijk. Per straat, bewonersgroep of bewoner wordt een bijeenkomst georganiseerd. Hier worden de plannen tot in detail doorgesproken. Het gaat over heel concrete onderwerpen: is er een opvolger voor het agrarisch bedrijf, hoe wordt er tegen overschakeling naar een andere vorm van landbouw aangekeken, wat zijn de ideeën over verplaatsing van het bedrijf. In deze gesprekken komen ook zaken als mitigatie, compensatie en schadevergoeding aan de orde.

De informatie die uit de huiskamergesprekken naar voren komt wordt gebruikt bij de detaillering van de plannen. Het is belangrijk de uitgangspunten en randvoorwaarden van het plan helder neer te zetten, om valse verwachtingen te voorkomen.

Doel

Het doel van de huiskamerbijeenkomsten is de mensen die direct door de plannen geraakt worden, actief bij de ontwikkeling van de plannen te betrekken. De kleinschalige opzet van de gesprekken zorgt dat iedereen aan het woord komt. Ook is het met weinig mensen makkelijker om te zorgen dat er echt naar elkaar geluisterd wordt dan bij grote bijeenkomsten.

Communicatiemiddelen

Voor de organisatie van de bijeenkomsten wordt per brief en telefoon contact gelegd met de betrokkenen. In overleg wordt de datum en tijd van het gesprek vastgesteld.

Colofon

Het ontwerp **‘Van Zoute Vijand naar Zilte Vriend’** is een inzending voor de **‘Delta Water Award’** uitgeschreven door het **‘Kennis Netwerk Delta Water’** en is opgesteld door **CSO Adviesbureau voor Milieu, Ruimte en Water, CLM Onderzoek en Advies en H+N+S Landschapsarchitecten.**

CSO adviesbureau voor Milieu, Ruimte en Water
Henriette Stoop
Jorn Ogink
Lars Sluiter

CLM Onderzoek en advies
Erik Well
Sander Otto

H+N+S landschapsarchitecten
Gepke Heun
Pieter Schengenga

Utrecht, oktober 2009

© CLO, CSM, H+N+S (2009)

